

Mint & vintage

Bevarande
-hur, vad och varför?

Examensarbete vid institutionen för stad och land
Av Sofia Calles

Mint & vintage

Bevarande

-hur, vad och varför?

Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitektprogrammet 2009

EX 0435 Självständigt arbete i landskapsarkitektur E, 30 hp

© Sofia Calles, e-post: callessofia@hotmail.com

Titel på svenska: Mint & Vintage, Bevarande - hur, vad och varför?

Title in English: Mint & Vintage, Preservation - how, what and why?

Handledare: Ann Åkerskog, institutionen för stad och land

Examinator: Christer Bengs, institutionen för stad och land

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se>

Sammanfattning

Städerna växer och stadens områden ändrar funktion. Bland annat blir de tidigare perifera områdena mer centrala och därigenom även verksamheterna som varit placerade där, t.ex. industriområden. Då dessa ändå utgör en årsring i stadens historia kan det därför vara intressant för kommande generationer att kunna utläsa stadens framväxt och historia. Frågan är vad som ska bevaras, hur och varför?

Det finns en ny syn på vad som räknas till kulturvärden. Det är inte längre endast det gamla som blivit värderat av en expert som bevarandevärt som är intressant. I den nya synen tas det även hänsyn till nyare objekt, hela miljöer och mer demokratiskt avgjorda värden. Även de immateriella värdena ingår här i.

Som studieobjekt har jag valt området Norra Sorgenfri i Malmö. Det är Malmös äldsta industriområde och är intressant bland annat för att det har en blandad bebyggelse med byggnader från 1890 och fram till 1990-talet. Området har dock delvis låtit förfalla och Malmö stad har nu bestämt att det ska transformeras till ett bostadsområde. I projektet Norra Sorgenfri arbetar planerarna aktivt med bevarandefrågan.

Till projektet har det genomförts en byggnadsantikvarisk utredning för området. Denna inventerar hela området men värderar endast byggnaderna. Sammanfattande är det de äldsta byggnaderna som bedöms ha det högsta bevarandevärdet. Denna utredning ligger sedan till grund för kommande steg i planprocessen. I planprogrammet har den antikvariska utredningen kompletterats med en ekonomisk värdering samt en bedömning av området utifrån stadsbyggnadsmässiga värden. Ingen speciell inventerings eller analysmetod anges ha använts vid denna inventering. Det finns landskapliga element som har bedömts bevarandevärda. Dock beskrivs inte vad det är som gör dem värda att bevara till skillnad från då byggnaderna beskrivs. Jag har en hypotes om att landskap och byggnader inte behandlas på samma sätt i planprocessen och är

därför intresserad av hur det fungerar i just detta projekt. För att undersöka om min hypotes stämmer har jag formulerat några frågor till:

- Vad har bevarats? Hur och varför?
- Behandlar planerarna landskapet och byggnader på samma sätt?
- Arbetar planerarna även med den nya synen på kulturvärden med sammanhängande miljöer, nyare föremål, demokratiskt avgjorda bevaranden och immateriella värden?

För att se om problemet ligger i inventeringen av området utför jag en egen inventering av området med en metod jag själv modifierat för att passa till ändamålet. Utifrån de resultat jag kommit fram till drar jag slutsatser i form av riktlinjer som kan vara till nytta i planprocessen:

- Förklara och förmedla värdet av de historiska inslagen i nutiden.
- Transformera istället för att konservera.
- Inkludera även landskapsarkitekter i planprocessen för att få kunskap om de landskapliga värdena.
- Arbeta med bevarandefrågan i alla projekt även om det existerande inte är gammalt och bevarandevärt enligt klassisk mening.
- Inkludera medborgarinflytande i processen för att få en mer demokratisk bild av vad som uppfattas som värdefullt samt för att inkludera eventuella immateriella värden.

Abstract

Cities are growing and the cities out-skirt areas are therefore changing their functions. E.g., previously peripheral areas become more central and therefore also the peripheral functions e.g., industrial areas become more central. This is part of a town's evolution and hence it is important to preserve this for future generations. The question is what then should be preserved, how and why?

There is a new view concerning what is interesting as a cultural heritage. It is no longer only the old and expert-valued values that are regarded as of interest. According to the new valuations also younger items should be included as well as entire environments, areas and items which have been regarded as important by democratic processes. Also immaterial values are included in this view.

I have studied the area "Norra Sorgenfri" in Malmö, Sweden. This is the oldest industrial area in Malmö and it is an intermixed settlement with buildings from 1890th and until the 1990th century. It has, however, partially been allowed to degrade. The authorities in Malmö has recently decided that the area should be transformed from industrial area into a housing neighbourhood. Within the project "Norra Sorgenfri" city planners work with preservation as an important aspect.

For the project, the area has been subjected to a building antiquarian's investigation. This is an inventory of the entire area but only the buildings in the area are evaluated. In short, this investigation finds that the older the buildings are the higher their preservation value. In the plan programme the antiquarian's investigation has been complemented by an economic evaluation and an assessment of the area's values regarding city planning. This inventory presents no details about methodology applied. The study presented landscape elements worth of preserving. However, the study does not describe what makes them worth preserving contrary to when the buildings are described.

My hypothesis is that the physical landscape and the

buildings are not treated in the same way in the planning process. Therefore it is interesting to document how this fingerprints on this project. Based on this assumption, I have formulated my some questions:

-What has been preserved? In what manner and based on which decisions?

-Do planners treat physical landscape and buildings in the same way?

-Do planners work with the new view on cultural heritage such as whole environments, young items and more democratically decided values? In order to determine if the lack of clear statements of what is worth preserving or not is due to methodology of the investigation. I have made an inventory of my own of the area using a method constructed and modified to match this purpose. On the basis of the results of this study, I have made conclusions resulting in guidelines, which could be used in a planning process:

- Explain and provide the value of city history integrated in today's society.

-Work with transformation instead of conservation.

- Include landscape architects in the plan process.

- Always work with preservation as an aspect.

- Include a democratic view in the process.

Innehållsförteckning

1. Inledning

1.1 Bakgrund.....	12
1.2 Problemformulering/hypotes	14
1.3 Metod.....	14
1.4 Avgränsning.....	14
1.5 målgrupp, redovisning.....	14

2. Begreppsförklaring

2.1 Rummet.....	17
2.2 Landskapet.....	17
2.3 Transformation.....	17
2.4 Immateriella värden.....	17
2.5 Kulturmiljö.....	18
2.6 Kulturarv.....	18
2.7 Den nya synen på kulturvärden.....	18

3. Skydd och bevarande

3.1 Översiktsplan.....	22
3.2 Riksintresse.....	22
3.3 Kulturminneslagen	23
3.4 Fornminne.....	23
3.5 Byggnadsminne.....	23
3.6 Kulturhistoriskt värdefullt.....	23
3.7 Juridiskt bindande.....	24
3.8 Områdesbestämmelser.....	24
3.9 Detaljplan.....	24

4. Norra Sorgenfri

4.1 Översiktsplan.....	28
4.2 Vision.....	28
4.3 Byggnadsantikvarisk utredning.....	29
4.4 Planprogram.....	31

4.5 Reflexion.....	37
4.6 Grönstrukturanalys.....	37
4.7 Detaljplan.....	37
4.8 Reflexion.....	38
5. Stadsrumsanalyser	
5.1 Stads- och rumsanalyser.....	40
5.2 Lynch.....	42
5.3 Realistisk stadsanalys.....	43
5.4 Estetisk stadsanalys	44
5.5 SAVE.....	45
5.6 Karaktärsanalys Genius loci.....	46
5.7 Stadskaraktärbeskrivning.....	47
5.8 LCA.....	48
5.9 Val av metod.....	49
6. Förslag på alternativ inventering och analys av Norra Sorgenfri	
6.1 Metodbeskrivning.....	52
6.2 Resultat.....	66
7. Avslutning	
7.1 Diskussion/Reflexion.....	68
7.2 Slutsats/Riktlinjer.....	73
8. Källor	
8.1 Tryckta källor.....	75
8.2 Websidor.....	76
8.3 Muntliga källor.....	76
8.4 Mail.....	76
8.5 Bilder.....	76
8.6 Övrig litteratur av betydelse.....	77

1. Inledning

1.1 Bakgrund

En stad är hela tiden i förändring. I takt med att städerna växer blir det också viktigt att se till stadens markanvändning. Den tidigare billiga och perifera marken blir mer central och därigenom attraktiv för bostäder, handel och urbana aktiviteter istället för de ytterstadsaktiviteter som industri och liknande, som tidigare lokaliserats dit. Då detta ändå utgör en del av stadens historia, kan det vara värt att bevara delar som ett historiens fotavtryck till framtiden. Att bevara och skydda behöver inte vara bakåtskrivande, det kan också innebära en omvandling där det som redan finns på platsen återvinns och ges en ny funktion som passar bättre samman med platsens användning. Genom bevarande kan man använda historien som en resurs för utvecklingen av framtidens städer, och använda städernas redan etablerade identitet och karaktär.

Det finns flera internationella exempel på att industriområden blivit transformerade till nya delar av staden. Exempelen visar hur man kan använda sig av historien för att skapa experimentella och nya offentliga rum och andra strukturer än den traditionellt byggda innerstaden. Exempel på detta är bland annat The High Line och Naturpark Sud Gelände som även nämns senare i texten.

Synen på vad som ska bevaras och vad som är kulturvärden håller på att förändras, det är inte längre bara det som är gammalt, med mycket speciellt utseende, som räknas som värt att bevara. Mer och mer uppmärksammas det som speglar de vanliga människornas vardagliga liv. Även immateriella värden som minnen, traditioner, namn och liknande bevaras då de bidrar till människornas upplevelse av kulturhistorien. (Kolen, 2006) En annan del av den nya synen på kulturvärden är att det är viktigare att bevara hela och sammanhållna miljöer än enskilda objekt för att öka förståelsen av historien. (Olsson, 2003) Jag anser att landskapet kan vara en lika god historiebärare som byggnaderna. Därför förtjänar även dessa värden att tas hänsyn till.

Bevarande och transformation som en metod till detta är med all rätt högaktuell i tider då både pengar och miljö är mer eller mindre en bristvara. Jag är därför intresserad av att undersöka hur synen på bevarande ser ut när planarkitekter och andra arbetar med det i Sverige idag. Som exempel har jag valt Norra Sorgenfri i Malmö. Det är ett centralt beläget industriområde med blandade småskaliga industrier. Området ligger strax sydöst om Malmö

Norra Sorgenfri i Malmö (Google earth)

stadskärna gränsades mot bostadsområdet Katrinelund och före detta Värnhems sjukhus i norr, S:t Pauli mellersta och södra kyrkogård i söder och avgränsas i öster av järnvägen (Schlyter, 2006).

Norra Sorgenfri är Malmös äldsta industriområde (Malmö Stadsbyggnadskontor, 2008). Fram till 1800-talet fungerade området som stadens betesmarker men övergick så småningom till att bli uppodlad mark. På en rekognoseringskarta från 1812 börjar områdets kvartersstruktur bildas med landsvägar som går i linje med Industrigatan och Östra Farmvägen och lite senare även parallellvägar som delar in området i de stora kvarter man fortfarande kan se i dag. I slutet av 1800-talet låg ett flertal gårdar av olika storlek på området. Områdets angränsande kyrkogårdar anlades i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. 1898 drogs kontinentalbanan som en områdesgräns i öster. Järnvägen var en viktig faktor vid det senare etablerandet av industrierna på området. Industrin har sedan etablerat sig mer och mer under tiden som gått. På 30-talet var området glest bebyggt och under 40-talet fanns fortfarande obebyggda kvarter. På 1990-talet blev området i stort sätt fullbebyggt. Efter detta har dock vissa byggnader rivits på grund av förfall. (Schlyter, 2006)

Idag är Norra Sorgenfri ett område där det både finns sprudlande aktivitet blandat med en del tomma tomter och fastigheter med tomma byggnader. De verksamheter som är aktiva idag är av blandad karaktär med kontor, produktutveckling inom läkemedelsindustrin, bilverkstäder m.m. Det finns också ett antal konstnärer som har etablerat sig med sina ateljéer i området. Området är idag till stora delar nedgången med låg trygghetskänsla och har därigenom även en låg status (Schlyter, 2006).

I industriområdet finns det byggnader med varierad ålder från sent 1800-tal till nutid. Många av byggnaderna är dock i dåligt skick och har låtit förfalla under åren. Området har med sin placering i Malmö stor potential som en sammankopplande stadsdel med möjlighet för nya aktiviteter och bostäder i det växande Malmö.

Det aktuella området 1903, 1912 och 1989. (Schlyter, 2006)

I augusti 2004 fick Malmö Stadsbyggnadskontor i uppdrag av Stadsbyggnadsnämnden att se över industriområdet Norra Sorgenfri och utreda om det kunde vara möjligt att göra en plan för blandad stadsbebyggelse och icke störande verksamheter (Malmö Stadsbyggnadskontor, 2006) Detta blev starten på en lång process av utredningar och program för Norra Sorgenfri.

1.2 Problemformulering och hypotes

Min hypotes är att landskapet ofta nedprioriteras i stadsbyggnadsprojekt i jämförelse med byggnaderna. Har landskapet inte lika höga bevarandevärden och om man ska bevara landskap, vad är det då som avgör utvalet av vad som bevaras? Trots att jag funnit många källor med en ny syn på kulturvärden, där inte endast det gamla och exklusiva ingår, tror jag att detta inte riktigt nått ut till de som arbetar med stadsbyggnad och planering ännu. Är det så att det som bevaras endast bevaras för att regler och lagar säger så, eller har vyerna vidgats och fördelarna med bevarande av även det nyare, hela miljöer och personliga uppfattningar blivit synliga. Syftet med examensarbetet är att undersöka hur planarkitekter och andra inblandade i stadsbyggnadsprojektet Norra Sorgenfri arbetar med bevarande och transformationer. Jag vill även undersöka alternativa metoder för stadsanalyser som kan användas i stadsutvecklingsprojekt.

För att undersöka om min hypotes stämmer har jag formulerat några frågor till stöd:

- Vad har bevarats? Hur och varför?
- Behandlar planerarna landskap och byggnader på samma sätt?
- Arbetar planerarna även med den nya synen på kulturvärden med sammanhängande miljöer, nyare föremål, demokratiskt avgjorda bevaranden och immateriella värden?

1.3 Metod

Arbetet startar med litteraturstudier för att ta reda på vad det finns för olika bestämmelser och lagar om bevarande i Sverige. Med detta som grund undersöks/analyseras sedan projektet Norra Sorgenfri i Malmö för att se hur planerarna där har arbetat med bevarandefrågor. Studien av projektet Norra Sorgenfri genomförs genom att studera processen från översiktsplan, vision, planprogram och detaljplaner i den mån de existerar, samt genom kontakt med ansvariga för projektet för att få reda på deras motiv till det som gjorts. Härigenom får jag en ökad kunskap om vilka metoder de använder sig av då de arbetar med bevarandefrågor.

Genom att reflektera över de använda metoderna bedömer jag deras styrkor och svagheter. Jag formar sedan en egen metod och genomför en inventering av området för att se hur och om mitt resultat skiljer sig från det som planerarna utfört i projektet. Resultatet visar om några av projektets svagheter ligger i inventeringsmetoden. Utifrån resultatet av min undersökning formar jag slutsatser i form av riktlinjer för hur man kan arbeta med bevarande i stadsbyggnadsprojekt.

1.4 Avgränsning

Jag studerar området Norra Sorgenfri i Malmö där planarkitekterna och de inblandade medvetet arbetat med bevarande i transformationen från industri till bostadsområde. Området Norra Sorgenfri är ett intressant objekt att studera bland annat för att det finns en blandad bebyggelse med byggnader från 1890-talet fram till idag.

Genom att studera ett enskilt projekt är jag medveten om att jag inte kommer få fram en rättvis bild av hur det fungerar i Sverige i stort. Eftersom de som arbetat med projektet Norra Sorgenfriprojektet aktivt arbetat med bevarandet, till skillnad från många andra stadsbyggnadsprojekt, företräder det ett exempel på hur man kan arbeta med bevarandefrågor.

Den tidsmässiga avgränsningen innebär att arbetet ska genomföras på 20 veckor då inräknat inventeringar, litteraturstudier, skrivande och presentation.

1.5 Målgrupp, redovisning

Målgruppen för detta arbete är både planarkitekter som arbetar med översiktlig planering och de som arbetar med detaljplanering. Även andra arkitekter, arkitektstudenter och lärare på arkitektutbildningarna kan dra nytta av att se och förstå en del av problematiken med bevarandefrågor.

Redovisningen av projektet presenteras i form av en skriftlig rapport kombinerat med förtydligande illustrationer, bilder och exempel.

2. Begreppsförklaring

2.1 Rummet

Som arkitekt och landskapsarkitekt talar man ofta om rummet, gaturummet, stadsrummet och rumslighet. Detta kan många gånger kännas som ett diffust och luddigt begrepp och kan därför behövas definieras närmare.

Ett rum behöver inte nödvändigtvis bestå av fyra väggar och ett tak som inomhus. Ett rum kan vara en plats av varierad storlek, mer eller mindre avgränsad av väggar och, eller tak som kan bestå av omkringliggande byggnader, träd, häckar och liknande möblerat med bänkar, buskar, markbeläggning osv. Gordon Cullen (1961) beskriver rummet som någonting man kan gå in i eller ut ur. Han menar att man kan tänka: jag är utanför det, jag går in i det, jag är mitt inne i det.

Jag menar att ett stadsrum till exempel kan vara ett torg, ett utrymme mellan hus eller en grönyta. Rumslighet kan vara en känsla man får på en plats det kan vara både ett öppet, ett slutet, ett stort eller litet rum. Rummet i utemiljöer är viktigt för hur vi uppfattar en plats. Det kan vara rumsligheten som gör att vi uppfattar en gata som trevlig eller en park som inbjudande eller kanske den bristande rumskänslan som får platsen att kännas öde eller oöverskådlig.

2.2 Landskapet

I min undersökning undersöker jag bland annat hur man behandlar byggnader i jämförelse med landskapet när det kommer till bevarande. För att kunna göra detta krävs en definition av vad jag menar med begreppet landskap.

Riksantikvarieämbetet beskriver begreppet landskap utifrån landskapskonventionens begreppsförklaring: "... ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och ett samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer" (Riksantikvarieämbetet, 2009 A).

Jag anser att landskap innefattar mer än detta och då jag använder mig av begreppet syftar jag på utemiljöer, strukturer och helheter – det som inte direkt är enskilda

byggnader eller inomhusmiljöer. I landskapet kan även fasader till byggnader räknas in, det som påverkar upplevelsen av rummet. Landskapet kan också beskrivas som en sammansättning av element som till exempel stråk, mötesplatser, landmärken, uppehållsplatser, siktlinjer m.m. (Lynch, 1960)

2.3 Transformation

Med transformation kan man mena allt det som görs om till någonting nytt, då allting tidigare varit någonting. Det jag menar då jag använder mig av begreppet är då något har bevarats, helt eller delvis, men har fått en ny funktion. Det vill säga att det går att se eller märka spåren av det som tidigare varit utan att det har bevarats genom att konserveras. Man kan tala om en slags omvandling, om-design eller återvinning av det tidigare.

Gammal industribyggnad/silo har fått en ny funktion som klättrvägg då området nu används för rekreation istället för industri.

2.4 Immateriella värden

Begreppet immateriella värden är någonting som jag stött på i det material jag studerat om bevarande och kulturarv. Med immateriella värden menas t.ex. traditioner, namn och berättelser (Riksantikvarieämbetet, 2009 B). Denna typ av värden kan också ha stor betydelse när det kommer till bevarandefrågor. I stadsbyggnad kan det ofta röra sig om t.ex. plats- och gatunamn. År 2006 kom en skrift (Svenska Unescorådet, 2006) angående Unescos konvention om skydd för det immateriella kulturarvet. I skriften talar man om de immateriella värdenas svårbestämbarhet och att de därför är känsliga och i behov av skydd.

Som ett exempel på hur man kan arbeta med bevarande i form av immateriella kulturarv kan Industristaden i Uppsala nämnas. Det är ett nybyggt bostadsområde på tidigare industrimark. Av den tidigare industrin kan man inte se någonting längre, men platsens historia bevarad genom namnet på det nya området.

2.5 Kulturmiljö

Både begreppet kulturmiljö och begreppet kulturarv är någonting som är dynamiskt och förändras i sin betydelse. Begreppen flyter även ofta samman och kan därför uppfattas som diffusa och svårtolkade. Jag har dock valt att använda mig av Riksantikvarieämbetets förklaring: ”Med kulturmiljö menas den av människan påverkade fysiska miljön som vittnar om historiska och geografiska sammanhang. Det kan gälla allt från enskilda objekt till hela landskapsavsnitt. Kulturmiljön är en viktig del av kulturarvet” (Frisk et. al, 2006)

Med detta begrepp kan nästan allt tolkas som en del av kulturmiljön då en mycket stor del av vår omgivning bär spår av mänsklig påverkan. Kulturmiljöbegreppet är mycket brett och med riksantikvarieämbetets definition kan det tolkas som någonting dynamiskt som hela tiden nyskapas då människan påverkar sin omgivning. Kulturmiljöbegreppet kan innefatta både den byggda kulturmiljön och kulturlandskapet.

2.6 Kulturarv

Begreppet kulturarv är trots viss likhet med kulturmiljön ett bredare begrepp och innefattar bl.a. även de immateriella värdena. Begreppet beskrivs på Riksantikvarieämbetets hemsida (2009 A) som: ”Kulturarvet utgörs av vad tidigare generationer har skapat och hur vi i dag uppfattar, tolkar och för det vidare”.

De senaste åren har begreppet kulturarv och vad som ska räknas dit diskuterats livligt både nationellt och internationellt. Den tidigare synen på kulturarv som någonting ”gammalt och fint”, beslutat av politiker och kännare har nu börjat förändras. (Kolen, 2006)

2.7 Den nya synen på kulturvärden

Riksantikvarieämbetet (2008 A) talar om vår moderna historia som fotbollsplaner, höghus och torg, de menar att detta är lika mycket kulturarv som kyrkor och fornminnen. De beskriver även svårigheten i att se på detta som kulturarv då de kommer från en tid som ligger så nära nuet samt att vi inte vet hur framtiden ser ut och därför inte kan reflektera mot den. Riksantikvarieämbetet belyser även problemet med att inte se på nutiden som en del av framtidens kulturarv. De menar att om vi inte uppmärksammar framtidens kulturarv idag så riskerar de att förfalla, rivas och ersättas med annat. (Riksantikvarieämbetet, 2008 A) 2001 till 2004 genomförde Riksantikvarieämbetet, länsstyrelserna och länsmuseernas samarbetsråd ett projekt kallat ”Agenda kulturarv”. I detta projekt diskuterades bland annat inriktningen på det framtida kulturarvsarbetet. Syftet var att öka kulturarvets demokratiska förankring och slagkraft. (Riksantikvarieämbetet et al., 2004) I projektets programförklaring beskrivs den nya och mer demokratiserade synen på kulturarv som en utveckling i rätt riktning mot en hållbar syn på stadsplanering och kulturarv. De menar att människor skapar, använder och tolkar historien, de ska därför också vara de som avgör vad som ska räknas till kulturarven. Ju mer som bevaras oavsett vad det är, ju lättare är det att i framtiden tolka och

få förståelse för historien. Som en av slutsatserna i projektets slutrapport säger man att: ”Om kulturmiljövården ska fungera i takt med tiden och de gemensamma demokratiska målsättningar som finns för verksamheten, krävs att man istället för att utgå från de fysiska objekten i högre grad utgår från människan”. Detta skulle öppna upp för en syn på kulturarvet där även det nyare och ”vanligare” också får vara med.

”vi måste göra finrummet till ett vardagsrum där alla kommer in”

(Riksantikvarieämbetet et al., 2004 s.18)

Jan Kolen, skriver i sin artikel ”Rejuvenation of the heritage” (2006), om hur uppfattningen av kulturarvet (the heritage) som någonting från det förflutna som har fått en ändrad betydelse. Kolen menar att även om konservering och lagar om skydd är, eller i alla fall borde vara, viktiga redskap i bevarandet av kulturarven, så har samhället börjat ställa frågor om dåtiden som ger en annan bild av vårt arv från förr. Enligt Kolen syftar inte längre begreppet kulturarv bara på byggnader och museiföremål utan numera även på sammanhängande landskap, delar av urbana miljöer och framförallt på den delvis immateriella världen av minnen, historier, upplevelser och traditioner. Kolen menar att i och med den nya synen på vad som är värt att bevara har konservering gett plats åt transformering.

”Människan kan visserligen inte återskapa det som väl förbrukats, men hon kan återanvända kulturarv och framför allt berika det med nytt kulturgods.”

(Johansen, 2002 s.42)

Nyare gammalt

I och med ett ökat byggnadstempo från efterkrigstiden och framåt kommer vår historia hela tiden närmare oss. Då det som räknas som det nyaste hela tiden byts ut blir tiden som nytt kortare och det som räknas som gammalt blir yngre. En annan faktor till den ändrade synen på vad som är historia kan härledas till dagens ökande tillgång på information. Informationen når idag ut snabbare och

samhället förändras snabbare vilket leder till att historien kommer närmare. Det som var en nyhet för en vecka sedan har sedan dess bytts ut många gånger och räknas snart till det förflutna.

I boken ”Forankring i förändring” skriver Tietjen et al. (2007) om att transformation av stadsmiljöer kräver mer än en historisk och nutida sammanställning av byggnader, mer än en tolkning av en existerande topografi eller ett historiskt formspråk. De menar att historiens roll och betydelse har ändrat sig radikalt. Liksom Kolen tar de upp det faktum att vad som räknas till kulturarv idag avgörs i en mer demokratiserad process där det människorna själva upplevt som historien kanske är viktigare än det som tidigare varit betraktat som kulturarvet. Kulturarven har gått från att varit en sluten bedömning av politiker och kännare till en outtömlig källa för identitetsgivande platser. Att använda kulturarven som identitetsskapare och för att ge identitet och marknadsföra sina städer (”branding”) blir mer och mer populärt (Tietjen et. al. 2007).

”We live in a growing fear that we shall forget the past that it will somehow get misplaced among the bric-à-brac of the present. We commemorate a world we have lost, sometimes even before we have lost it.”

(Tietjen et al. 2007 sid. 23)

Tietjen et al. (2007) tar även upp problematiken med vilken historia man ska välja att bevara eftersom kulturarven nu inte längre bara kan definieras av experter och politiker. De har en hypotes om att en undersökning av de fysiska och sociokulturella förändringarna kan leda till ett resultat av vad som är bevarandevärt och hur detta skulle kunna utvecklas i framtiden. I författarnas fall har de undersökt området Christiania i Köpenhamn. Christiania är ett område som började användas som ett militärt kasernområde men efter nedläggningen intogs av folk som bodde där och bildade en fristad (Tietjen et al. 2007). Det är också som fristaden Christiania området är mest känt idag. Dock är det som bedömts av kommunen som bevarandevärt de byggnader som utgör spåren av det före

detta militärområdet och inte de självbyggen i fristaden som människor idag förknippar området det med. (Tietjen et al. 2007)

Exempel på bevarande av nyare historia kan man se i till exempel IBA Emscher Park i Ruhrområdet där en hel region fått en ny identitet genom en transformation av de nedlagda industrierna. Där finns bland annat exempel på hur före detta industrimark kan omvandlas till landskapspark. I New York håller man på att bygga The High Line där en transformation av ett upphöjt tågspår från 1930-talen och nedlagd sedan 1980 i "the meat packing district", nu istället ska fungera som ett upphöjt parkstråk över gatorna. I Ferropolis utanför Dessau i Tyskland har man gjort om den tidigare kolgruvan till en arena med de gamla maskinerna stående kvar som spår efter den aktivitet som varit. Naturparken Süd-gelände i Berlin är ett exempel där man omvandlat en oanvänd bangård till en naturpark. Trots parkens vildvuxna och naturliga vegetation syns ändå spår av platsens historia som bangård genom materialvalen och inte minst stigarnas utformning i tågspårens dragningar. I Sverige finns bland annat Luma-fabriken i Hammarby sjöstad i Stockholm som ett exempel. Den gamla funktionalistiskt utformade lampfabriken fungerar i dag som bland annat bibliotek och i framtiden även som bostäder. Den gamla fabriken tidigare funktion syns dock fortfarande tydligt med bland annat glastornet där lamporna testades. Exempelen är många och visar tydligt att det finns ett intresse för att bevara de historiska spåren även om de inte har några direkta klassiska, arkitektoniska eller kulturhistoriska värden. Exempelen visar också att det är möjligt att integrera dåtiden i nutiden och med en ny funktion ändå kunna visa delar av platsens historia.

Överst: Det tidigare kolbrottet används nu som en even-tarena. De gamla maskinerna står kvar och påminner om platsens historia.

Underst: I Naturpark Süd Gelände har man använt sig av tågspåren för att utforma parkens stråk.

3. Skydd och bevarande

3. Skydd och bevarande

För att kunna gå vidare och studera exemplet Norra Sorgenfri krävs att jag först ser på vilka olika regler och bestämmelser det finns för bevarande i Sverige. Jag har fokuserat på bevarande av kulturhistoriskt värde då det är det som är mest relevant i detta projekt.

Det finns flera olika möjligheter att bevara någonting i Sverige i dag. Det kan både vara skydd genom lag och bestämmelser och genom riktlinjer som kan fungera som en vägledning vid planering och omdaning. Vad som ska bevaras kan beslutas både av staten, länsstyrelsen, kommunen eller av arkitekten som gestaltar platsen beroende på hur skyddet ska se ut.

3.1 Översiktsplan

I översiktsplanen anges hela kommunens markanvändning och hur den ska utvecklas. År 1987 introducerades översiktsplanen i plan- och bygglagen (PBL) och ersatte då flera äldre planformer. Översiktsplanen är inte juridiskt bindande men ligger till grund för detaljplaner och områdesbestämmelser (SFS 1987:10 1 kap 3§ PBL).

Enligt PBLs intentioner ska alla kommuner ha en aktuell översiktsplan, planen bör aktualiseras varje mandatperiod (ibid.). Avsikten med detta är att planen, och därmed kommunens utveckling alltid ska vara aktuell och levande. För att underlätta aktualiseringsarbetet kan kommunen arbeta med fördjupningar av vissa områden, samt tillägg utan att hela planen måste göras om. Tilläggen kan senare sammanställas i en ny översiktsplan. En fördjupning av översiktsplanen innebär en mer detaljerad redovisning av hur man ser på utvecklingen inom ett visst område. Fördjupningar kan vara lämpligt att arbeta med i tätorter, stadsdelar och områden där det finns speciella förutsättningar eller intressen som det behövs tas hänsyn till, t.ex. vindkraft. (Boverket, 2008) I översiktsplanen samordnas de kommunala och statliga intressena i den fysiska planeringen.

3.2 Riksintresse

Riksintressen kan avse ett område, en plats eller enskilda objekt som är skyddade och anses viktiga ur nationell synvinkel. Riksintressena är till bland annat för att det ska bli en god hushållning med mark och vatten. Det finns därför riksintressen som rör vägar, fiske och mineralresurser. Andra intressen berör bl.a. naturvård, kulturmiljövård och friluftsliv. (Boverket, 2009)

Riksintressen för kulturmiljövård avser värdefulla kulturmiljöer som skyddas enligt den centrala svenska miljölagstiftningen i Svensk författningssamling (SFS) 1988:808 Miljöbalken (MB). I Sverige finns det ca 1 700 områden som är av riksintresse för kulturmiljövården (Riksantikvarieämbetet, 2008 B). Syftet med riksintressen, enligt plan- och bygglagen är att de ska fungera som en del av planeringssystemet. Även om reglerna för riksintressen står i miljöbalken, är det Boverket som har det samlade ansvaret för dem enligt kap 3,4 i miljöbalken. För att man ska kunna använda sig av bestämmelserna om riksintressen krävs att man använder sig av två olika lagsystem, både Plan- och bygglagen och Miljöbalken. (Boverket, 2006)

Vad som blir klassat som riksintressen avgörs av staten, vars intressen företräds av länsstyrelsen. Bedömningar ska sedan finnas med i den kommunala översiktsplaneringen. Översiktsplanen är tänkt att vara det viktigaste beslutsunderlaget när det kommer till prövningar av påverkan på riksintressena. För att detta ska fungera krävs det att översiktsplanen är aktuell och att bedömningen av riksintressen behandlas så som syftet med dem är. (Boverket, 2006) Att ett område är av riksintresse betyder att miljön är värd att skydda ur ett nationellt perspektiv, men miljön är inte automatiskt skyddad. Någonting som har fått bedömningen riksintresse för kulturmiljö anses ha så höga värden att kulturmiljön anses mer intressant i en avvägning mot andra intressen, ifall dessa inte har en riksintressebedömning. Bedömningarna kan upphävas av länsstyrelsen/staten ifall de anser att man inte tagit tillräckligt stor hänsyn till värdena (SFS 1998:808 (MB) 3-4 kap).

3.3 Kulturminneslagen (KML)

(SFS1988:950) ändringar t.o.m. SFS 2007:1047

Utfärdad 1988-06-30 departement: kulturdepartementet

”1 §. Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvar för detta delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter skall visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete skall se till att skador på kulturmiljön såvitt möjligt undviks eller begränsas” (SFS 1988:950. 1 kap. Inledande bestämmelser KML).

I lagen finns grundläggande bestämmelser som skyddar viktiga delar av kulturarvet. Lagen innehåller bland annat skydd av värdefulla byggnader liksom fornminnen, fornfynd, kyrkliga kulturminnen och vissa kulturföremål.

3.4 Fornminne

I lagen skiljer man på fasta fornlämningar och fornfynd. I mitt arbete är det som räknas till fasta fornlämningar det som är mest intressant.

”Fasta fornlämningar är följande lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna”(2 kap 1§) i denna beskrivning innefattas även ”lämningar av bostäder, boplatser och arbetsplatser samt kulturlager som uppkommit vid bruket av sådana bostäder eller platser, liksom lämningar av arbetsliv och näringsfång” (2 kap 1:5§) och även ”ruiner av borgar, slott, kloster, kyrkobyggnader och försvarsanläggningar samt andra märkliga byggnader och byggnadsverk” (2 kap 1:6§).

3.5 Byggnadsminne

Byggnadsminnen avgörs av länsstyrelsen, som då använder sig av lagen om kulturminnen (KML). Byggnadsminnesmärkning är det starkaste och mest långvariga skydd som finns för kulturhistoriskt bevarande i Sverige. Länsstyrelsen avgör hur man ska bevara, underhålla och reparera. Man får inte riva ett byggnadsminne om inte byggnadsminnesförklaringen upphävs innan. Byggnadsminnen behöver inte bara vara byggnader utan gäller även för anläggningar och miljöer. Byggnadsminnen berättar om historiska skeenden och hur samhället förändrats över tid. För varje byggnadsminne fastställs skyddsbestämmelser eller föreskrifter för att skydda objektet. Det ska där anges på vilket sätt byggnadsminnet ska vårdas och underhållas samt i vilka avseenden det inte får ändras. Föreskrifterna kan även innehålla bestämmelser om att t.ex. ett område runt byggnaden ska hållas i sådant skick att byggnadsminnets karaktär inte förvanskas (3 kap 2§).

3 kap 4§

”Fråga om en byggnad bör förklaras som byggnadsminne kan väckas av var och en genom ansökan eller tas upp av länsstyrelsen på eget initiativ.”

3.6 Kulturhistoriskt värdefullt område

Kulturhistoriskt värdefullt område är ett område där byggelsen är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt och får därför inte förvanskas (PBL 3:129). Dessa områden definieras i översiktsplanen och i dess byggnadsordning finns även en förklaring för hur värdena kan tas tillvara som stöd.

3.7 Juridiskt bindande

Även kommunerna har ansvar för kulturminnesvården, bland annat utifrån bestämmelserna i plan och bygglagen (PBL). Den reglerar bland annat användning om mark och vattenområden och hur den byggda miljön ska utvecklas och bevaras. Även miljöbalken (MB 1998:808) har stor betydelse för kulturmiljövården. Här anges hur värdefulla kultur och naturmiljöer ska skyddas och vårdas. Miljöbalken ger också möjlighet att inrätta kulturreservat enligt samma regler som för inrättande av naturreservat.

3.8 Områdesbestämmelser

5 kap 16§ PBL

För att översiktsplanen eller riksintressena ska tillgodoseas kan man på begränsade områden som inte är detaljpanelagda anta områdesbestämmelser. Områdesbestämmelserna är på samma sätt som detaljplanerna juridiskt bindande och gäller tills de ändras eller upphävs. Ifall översiktsplanen ändras så att den strider mot de utsatta områdesbestämmelserna ska även dessa ersättas, ändras eller upphävas. När det gäller reglering av befintlig bebyggelse är detaljplan och områdesbestämmelser likvärdiga (Boverket, 2004).

3.9 Detaljplan

5kap 1§ PBL

Detaljplanen upprättas av kommunen och gäller till dess att den upphävs eller ersätts. Detaljplanen består av en plankarta med planbestämmelser och är juridiskt bindande. För att tolka detaljplanen ska det även finnas en planbeskrivning och en genomförandebeskrivning. Ibland ingår även en illustrationskarta, program och/eller miljökonsekvensbeskrivning. När man gör en detaljplan ska hänsyn tas till både enskilda och allmänna intressen.

I detaljplanen styrs vilka och hur byggnader och platser ska bevaras. Vad som tas upp i detaljplanen styrs av vad som finns nämnt i översiktsplanen och annat planeringsmaterial. Hur detaljerad bestämmelsen kan vara beror på

planens karaktär, dock ska bestämmelserna ”utformas så att det tydligt framgår hur planen reglerar miljön”. Samtidigt får detaljplanen ”inte göras mer detaljerad än vad som är nödvändigt med hänsyn till syftet” (PBL 5:9,17 PBL 5:7) I detaljplanen kan man utfärda skyddsbestämmelser och rivningsförbud för att skydda kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Skyddsbestämmelser är till för att bevara och skydda befintliga byggnader, anläggningar, tomter eller allmänna platser som anses särskilt värdefulla. Det man vill bevara och hur det ska göras ska anges i planbestämmelsen. Skyddsbestämmelserna kan också avse detaljer som t.ex. trädplanteringar, markbeläggning, fasader och skötsel.

Planbestämmelser

Q-märkning - Ett stort ”Q” i detaljplanen betyder att användningen ska vara anpassad till bebyggelsens kulturvärden. (Boverket, 2004)

q-märkning – En q-märkning i detaljplanen är en skyddsbestämmelse för värdefulla byggnader och områden. Ett ”q” betyder att helhetskaraktären i en miljö ska bevaras. En q-märkning betyder att stor hänsyn ska tas till sådant som byggnadshöjd, materialval och färgsättning. (Malmöns stad, 2000)

I plankartan kan man se detta som beteckningen q samt ett index t.ex.

q   särskilt värdefull bebyggelse (som avses i 3 kap. 12§ PBL)

q1   byggnaden får inte rivas

q2   växtligheten skall bevaras och skötas enligt skötselplanen

(Boverket, 2004)

En Q- eller q-märkning säger ingenting om användandet så länge det inte inkräktar på bevarandet eller stör omgivningen. Q/q-märkningen innebär inte heller något rivningsförbud men rivningslov borde kunna hindras med

stöd av 8 kap 16§ i PBL. Skyddsbestämmelser kan innefatta skydd av interiörer och byggnader men även tomter och allmänna platser som anses besitta höga värden ur t.ex. historisk, konstnärlig eller ekologisk synpunkt. Q- och q-märkningen gäller endast så länge detaljplanen gäller. (Boverket, 2004)

k-märkning – Ett litet k i detaljplanen betyder varsamhetsbestämmelser. Varsamhetsbestämmelser är till för befintliga byggnader och anläggningar för att förklara vilka karaktärsdrag som ska tas tillvara enligt PBL.

Det kan till exempel vara:

k1 taktegel ska vara rött lertegel

k2 de karaktärsdrag och värden hos bebyggelsen som angivits i planbeskrivningens bilaga... ska särskilt beaktas. (ibid.)

Med kunskapen om hur och vad man kan skydda och bevara med plan och bestämmelser går jag vidare och studerar projektet Norra Sorgenfri i Malmö. Jag har valt att studera projektet genom den process det har genomgått fram tills nu och där se hur de inblandade i projektet använt sig av de befintliga bestämmelserna och om de även gjort på något annat sätt.

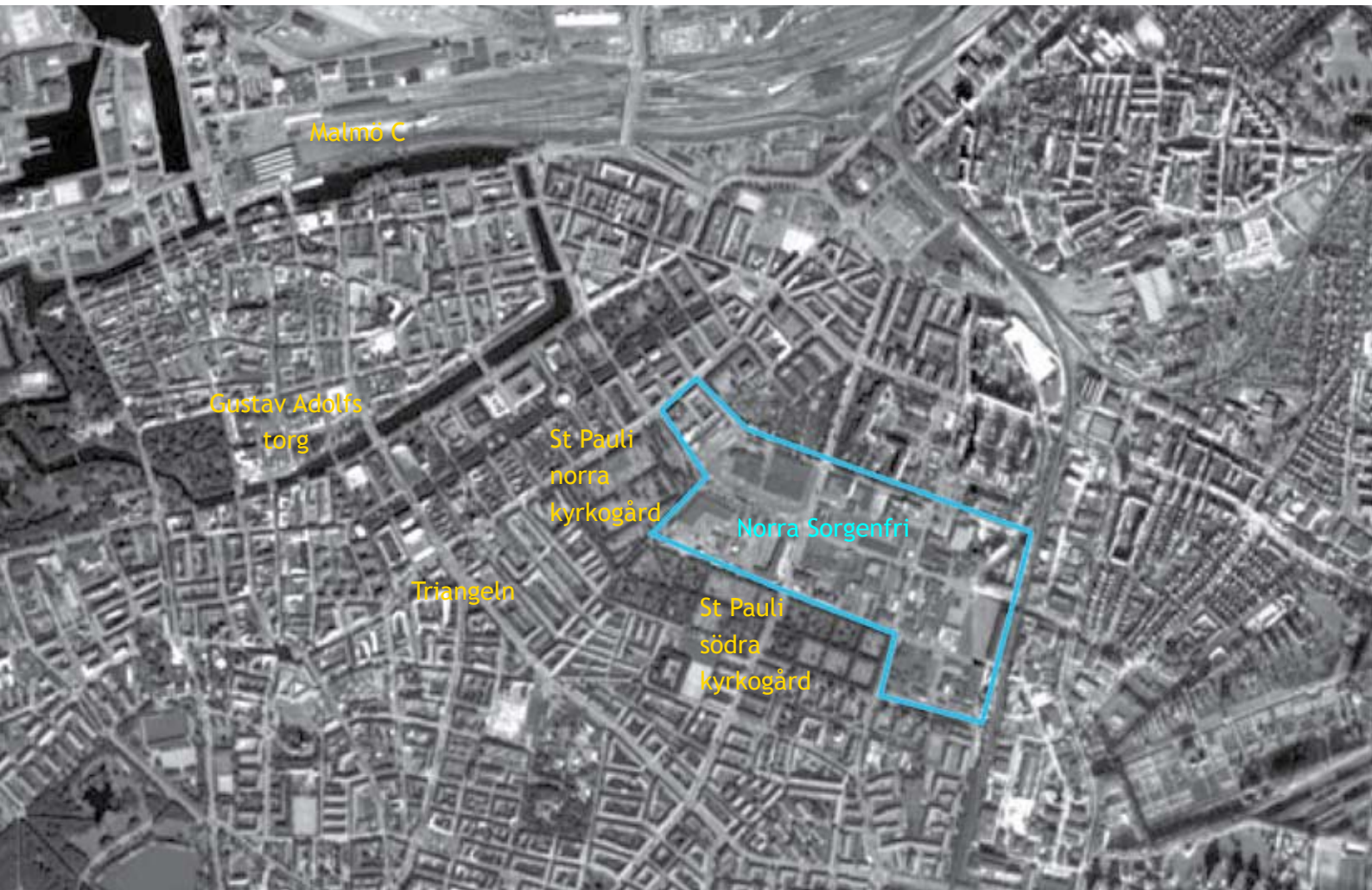
4. Norra Sorgenfri

4. Norra Sorgenfri

Nedan följer en genomgång av hur planeringsunderlaget för området Norra Sorgenfri behandlar frågan om bevarande och hur de ser på de landskapliga elementen i jämförelse med byggnaderna.

För att genomföra transformationen av området Norra Sorgenfri från industriområde till en ny stadsdel med bostäder och urbana aktiviteter krävs att detaljplanerna ändras. Innan detta gjorts har en vision för området tagits fram, denna är följd av en byggnadsantikvarisk utredning av området och efterföljande ett planprogram innan arbetet med de faktiska detaljplanerna startat.

Flygfoto över Malmö. (Google earth)

4.1 Översiktsplan

I översiktsplanen under rubriken ”Kulturvärden - Verksamhetsområden” nämns Sorgenfri industriområdet som: ”Här har stora delar rivits under den senaste tioårsperioden och området måste inventeras om. Här finns dock en del byggnader med intressanta kvaliteter.” (Malmö stad, 2000 s. 165)

Det finns även en aktualisering av översiktsplanen gjord 2005. I aktualiseringen anges bland annat att en förtätning av Malmö i första hand ska ske inom centralt belägen redan urbaniserad mark så som industri och hamnområden. I avsnittet om markanvändning ändras beskrivningen för kvarteret Grytan och Degeln från industri (J) till service och småindustri (SJ). Det står även att industrigatan bör utvecklas till ett sammankopplande huvudstråk som binder samman öst och väst. (Malmö stad, 2006)

Norra Sorgenfri ingår i riksintresse M:K114, riksintresse för kulturmiljö. Denna riksintressesemärkning gäller för en stor del av centrala Malmö. Mer specifikt gäller beskrivningen ”Industrialismens stad, med 1800-talet och det tidiga 1900-talets industribyggnader samt bebyggelse som speglar boende och levnadsförhållanden för olika samhällsskikt” för Norra Sorgenfri. (Malmö stad, 2000 s. 157)

Området är inte skyddat som byggnadsminne, fornminne eller som kulturhistoriskt värdefullt område eller med annat bevarandeskydd enligt lagen.

4.2 Vision

Vision Norra Sorgenfri (2006) togs fram som ett idématerial till planprogrammet. Ansvarig för visionen är Gunilla Kronvall på stadsbyggnadskontoret i Malmö.

I visionen beskrivs en vilja att skapa en ny bebyggelse vid sidan av det som finns i området idag istället för att ta bort och göra någonting helt nytt. Genom att behålla industrikaraktären och de gamla byggnaderna och ge dem en ny funktion hoppas man på att få en levande historia.

En annan del av visionen är att den storskaliga kvar-

ters- och gatustrukturen ska brytas upp för att på det sättet får ett småskaligt område präglad av variation.

I visionen talas mycket om vikten av att ha den mänskliga skalan i området. Där betonas även de offentliga, halv-offentliga och privata platserna i stadsdelen som viktiga. Dessa beskrivs dock inte som någonting som redan finns eller kan skapas från någonting befintligt utan mer som någonting nytt som ska tillföras området. Även stråk beskrivs som en viktig del i planeringen av Norra Sorgenfri, ”dessa ska vara av varierande skala och funktion”. Alla stråk och grönytor ska vara sammankopplade på något sätt som en väv över hela området.

I visionen talas också mycket om rummet, man vill t.ex. skapa ”attraktiva rumsbildningar längs med huvudgatan” och ”stadsrum där man kan stå och hänga, där man kan mötas och där man har en del av sitt ”vardagsrum””(s.12). Det föreslås som tillägg till de mindre parkrummen även en större aktivitetspark, eventuellt i kvarteret Degeln vid Östra Farmvägen. (Malmö Stadsbyggnadskontor, 2006)

Gaturummen beskrivs även som att de ska vara omsorgsfullt utformade med en grönprofil. Som en annan del av de offentliga platserna föreslås en renovering av skolgårdar och kyrkogårdarna i området så att även dessa kan fungera som rekreationsområden. Som ett viktigt inslag till gaturummens variation och även attraktionsfaktor betonas vikten av att ha verksamheter i bottenvåningarna i byggnaderna. De avrivna tomter där ungdomar tagit över och byggt skateboardramper beskrivs som en spontan utveckling och en attraktion som ska uppmuntras. I visionen (ibid.) står att ”genom att behålla gamla hus och ev. ge dem nya funktioner får området en levande historia”(s.9). Det står annars ingenting specifikt om vad som ska bevaras annat än industrikaraktären och befintliga byggnader. Dock återkommer man hela tiden till vikten av landskapet i form av offentliga platser, gaturum och grön- och gatustruktur.

4.3 Byggnadsantikvarisk utredning

Innan planprogrammet för Norra Sorgenfri gjordes har en byggnadsantikvarisk utredning utförts av byggnadsantikvarie Olga Schlyter på Malmö Kulturmiljö på uppdrag av Malmö Stadsbyggnadskontor. I utredningen har hon försökt att se till, inte endast byggnaderna utan även helheten, strukturer som stadsmiljön och grönområden. I utredningen beskrivs ett antal komponenter som extra viktiga att bevara i framtida planering nämligen:

- Den äldsta bebyggelsen
- Gatu- och kvartersstrukturen
- Byggnader med miljöskapande värden
- Sammanhållna industrimiljöer – AB Addo och AB Tri-pasin
- Spårvagns- och busshallarna (Schlyter, 2006)

Utredningen är uppdelad i först en beskrivning av hela området idag samt en historisk genomgång, man går sedan in på varje kvarter och beskriver vad som är kulturhistoriskt värdefullt. Utredningen är noggrant utförd och alla byggnaderna är inventerade. I något fall (kvarteret Degeln) nämns en yta som en grönyta som varit obebyggd under lång tid och innehåller ett kulturhistoriskt värde, dvs den gröna karaktären ska bevaras utan att nödvändigtvis bli en park eller en grönyta. Det kan innebära en yta där den gröna karaktären är bevarad utan tät bebyggelse. I kvarteret Grytan beskrivs byggnaden till Wangels kemtvätt vid Östra Farmvägen som en till karaktären mycket väl bevarad gatufasad. Man föreslår därför som bevarande att gatufasaden ska vara kvar även om man skulle kunna bygga nytt bakom. Även kvarnstensfabrikens karaktäristiska gavel beskrivs med arkitektoniska och miljöskapande värden. Överlag så är det inte de enskilda byggnadskropparna som besitter värdet utan mer karaktären och förståelsen för helheten. Många av byggnaderna i området beskrivs som karaktärsskapande och med miljöskapande värden. Det som nämns som bevarandevärd i detta sam-

Gammal karta över det aktuella området (Schlyter, 2006)

manhang är ofta tegelfasader, fönsterform eller liknande. De byggnader som redan blivit tillbyggda och förändrade i många omgångar beskrivs som att de har ”saknad av stadsbildsmässiga kvaliteter” (kvarteret Smedjan).

En gång i den byggnadsantikvariska utredningen nämns ordet stadsrum och då i sammanhanget: ”Den södra innergården som är helt kringbyggd med röd tegelbebyggelse och har en öppning mot öster samt mot industrigatan i söder har potential att bli ett spännande stadsrum i det framtida Norra Sorgenfri”(s.27) I samma kvarter nämns även Apotekets byggnader från 1980-talet med att ha välbevarade och sammanhållet arkitektoniskt formspråk och tidstypisk placering. I samma stycke sägs det även att de på grund av sin indragna (och tidstypiska) placering inte bidrar till gatubilden. (kvarteret Spiralen)

Kvarteret Spårvägen beskrivs som kulturhistoriskt intressant och med samhällshistoriskt intresse, med de gamla bussgaragen och spårvagnshallarna, som under lång tid haft verksamhet knuten till stadens kollektivtrafik. Bussgaraget från 1930-talet med tillbyggnader från 1960-talet beskrivs som bevarandevärd och då främst den synliga stommen och att man vid eventuell transformation fortfarande ska kunna läsa ut byggnadens originalfunktion. Den yngre, tillbyggda delen från 1960-talet beskrivs som ”enklare” och det sägs ingenting om dess

kulturhistoriska värde. **Kvarteret Ugnen** med bebyggelse från 1960-talet beskrivs som betydelselös ur kulturmiljösynpunkt. I **kvarteret Verket** beskrivs den gamla tegelbebyggelsen från sekelskiftet 1900 som kulturhistoriskt värdefull. Kontorsbyggnaden och portvaktshuset utgör en viktig markering av områdets entré mot Sankt Knuts väg samt som ett tecken på den långa kontinuitet som verksamhetsområde i stadens tjänst. Byggnaderna är dock inte beskrivna som bevarandevärda.

I slutet av den byggnadsantikvariska utredningen finns även en översiktskarta med den värdefulla bebyggelsen, (även här endast omtalad som bebyggelse). Byggnaderna är här uppdelade i tre kategorier:

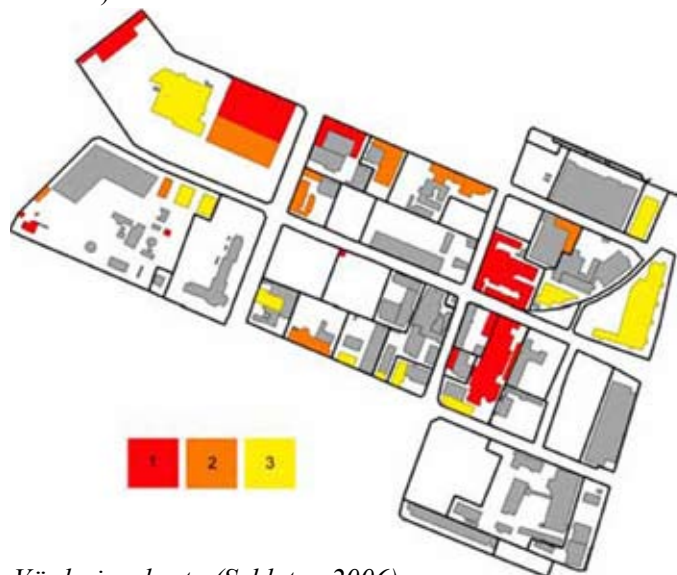
1. byggnader som är omistliga på grund av sina kulturhistoriska värden
2. byggnader som är mycket bevarandevärda på grund av sina kulturhistoriska värden
3. byggnader som är värda att bevara på grund av miljöskapande värden

Trots att kvartersstrukturen och vissa grönområden omnämnts i texten som värdefulla är de inte utmärkta på kartan. Det står även som ett tillägg till kartan att det finns byggnader som inte fått någon färg även om de har värden ur andra aspekter än de antikvariska och kan därför också vara bevarandevärda.

I den byggnadsantikvariska utredningen tas både byggnader och en del landskap upp sett med ett antikvariskt intresse. De delar av landskapet som nämns som bevarandevärda är bland annat den övergripande kvartersstrukturen, gaturummen och någon gång även någon grönyta. Byggnaderna som räknas till bevarandevärda är till största delen de äldre byggnaderna på området. Detta trots att man nämner byggnadernas stora åldersvariation som en viktig karaktärskapare för området.

Olga Schlyter menar att för att göra en antikvarisk bedömning av en byggnad ska den vara minst cirka tjugo år gammal. I den byggnadsantikvariska utredningen för pro-

jektet Norra Sorgenfri har dock alla byggnader inventerats men inte alla utifrån ett antikvariskt perspektiv. Schlyter menar att anledningen till att det är mest gamla byggnader som bevarats är att de nyare byggnaderna ofta är enklare i typen och är därför inte lika intressanta av fler skäl än deras ålder. Även de grönområden som idag finns på de avrivna tomterna är för unga för en antikvarisk bedömning då det fram till 90-talet var byggnader där (Schlyter, 090304).

Värderingskarta (Schlyter, 2006)

Fasaden till Wangels kemptvätt föreslås behållas medan den bakom liggande byggnaden kan tas bort.

4.4 Planprogram

Planprogrammet är framtaget som underlag till detaljplanerna. Planprogrammet är färdigställt i juni 2008. Programmet är till största delen gjort av projektledare och planarkitekt Gunilla Kronvall på stadsbyggnadskontoret i Malmö.

Värderingen som man använt sig av i planprogrammet är baserad på den byggnadsantikvariska utredningen och kompletterad med en ekonomisk värdering. (Kronvall, 2009) Den ekonomiska värderingen är gjord av stadsbyggnadskontoret i Malmö genom Gunilla Kronvall, fastighetskontoret samt Öhrlings Price Water House Coopers. De har tillsammans sett på vilka byggnader som har ett så högt ekonomiskt värde i området att de bör behållas. (ibid.) Kronvall säger även att man sett till stadsbyggnadsmässiga och karaktärskapande värden, ingen speciell inventeringsmetod verkar dock ha använts.

I planprogrammet står att det finns flera gamla byggnader som är värda att bevara. Industrikaraktären beskrivs som en identitetsskapare för området då den kan utvecklas och bli till en stor tillgång för området. Som en annan av de grundläggande åtgärderna ska kvarterstrukturen brytas upp till mindre enheter.

I planprogrammet nämner man att de gamla träd som finns i området är viktiga att bevara då de utgör en stor tillgång för den nya bebyggelsen samt för besökare. Även de gamla järnvägsspåren lyfts fram som rumsskapare och bör därför bevaras. Som en annan typ av bevarande nämns att man gärna vill behålla bebyggelsen varierad så som den är idag genom att blanda en del av de befintliga byggnaderna med nytt. För att tydliggöra områdets historiska förankring föreslås även att man ska använda sig av de befintliga materialen även i de nya byggnaderna. Senare anges materialen i de nya byggnaderna som natursten, stål, tegel och eller skivmaterial av god kvalitet. Man skriver även att ”gröna” väggar, fasader beväxta med till exempel klätterväxter, anses som positivt. Det anges även att: ”gatlampor och övriga gatumöbler ska utformas/väljas för att knyta an till områdets historia som industriområde”

i den nya utformningen av området. (Malmö stadsbyggnadskontor, 2008 s. 15)

Som ett konkret exempel på transformation föreslås bussgaraget som en lokal som skulle kunna innefatta olika sorters handel samtidigt som det skulle kunna finnas utrymme för kultur och idrottsaktiviteter. Man föreslår även att många av de andra gamla industribyggnaderna kan utnyttjas för kultur, bild- och scenkonst.

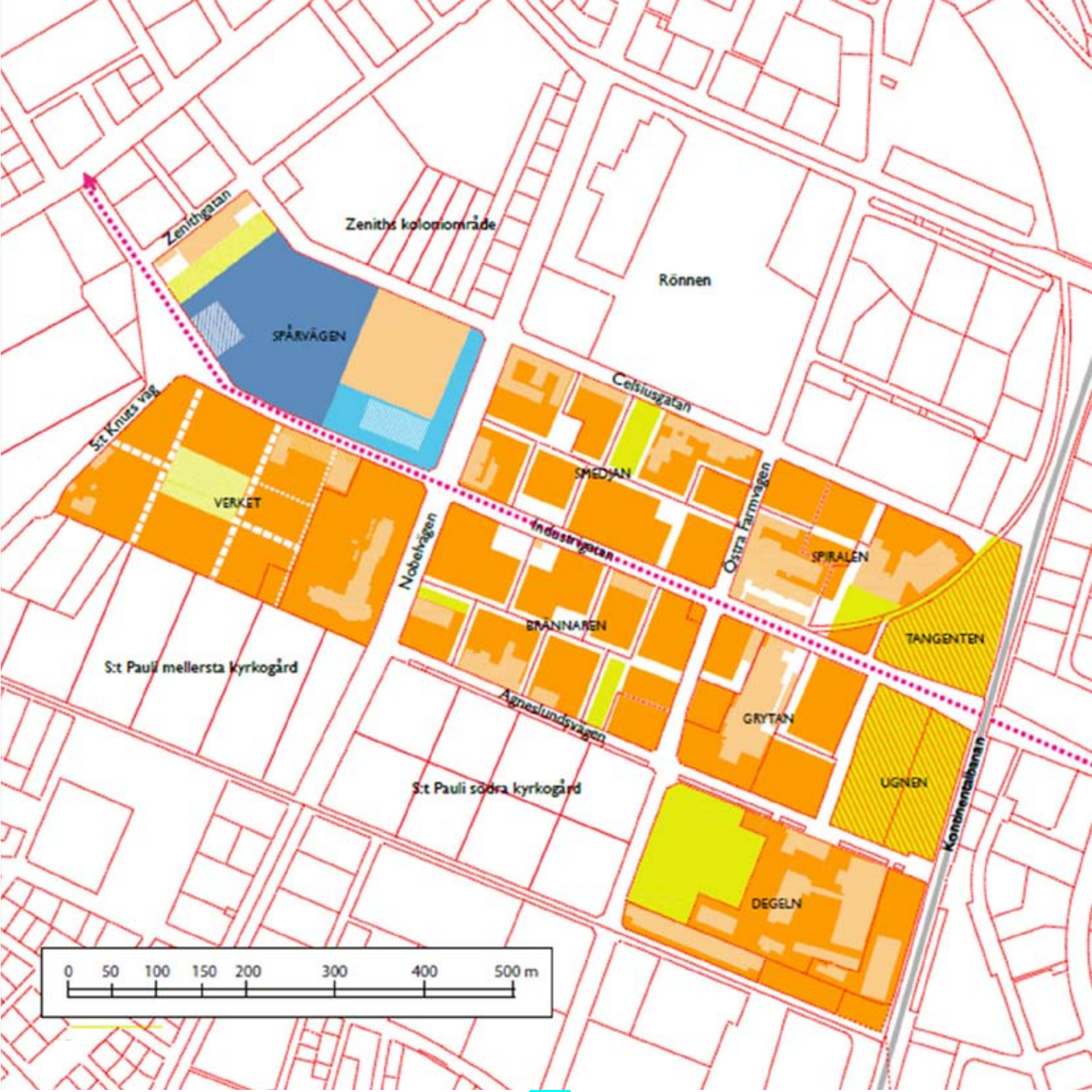
I planprogrammet tar man också upp immateriella värden som gatunamnen, som man vill ha kvar som de är i dag som historiebärare och ge de nya gatorna namn som knyter an till områdets historia.

I projektet Norra Sorgenfri har ett Stadsbyggnadsforum under en begränsad tid funnits på området för att kunna förmedla information om området och föra ett samtal och få in synpunkter från omgivningen. Detta beskrivs i planprogrammet som en viktig inspiration till planarbetet med Norra Sorgenfri (Stadsbyggnadskontoret, 2008). En noggrannare genomgång för varje kvarter är gjord även i planprogrammet. Här delas varje kvarter in under rubrikerna: Byggnader som långsiktigt föreslås behållas, Hälsa och skönhet, Genomförande och Kvarterets utveckling. För att kunna se hur det som blev bedömt i den byggnadsantikvariska utredningen har tagits omhand i planprogrammet, är det intressant att jämföra varje kvarter för sig.

*Visionskollage
(Malmö stadsbyggnadskontor, 2008)*

*Nästa sida:
Kvartersöversikt
(Malmö stadsbyggnadskontor, 2008)*

Zenithgatan

Zeniths koloniområde

Rönnen

SPÄRVÄGEN

Celsiusgatan

St Knuts väg

SPEDAN

VERKET

Industriegatan

Östra Farmvägen

SPIRALEN

Nobelvägen

BRÄNNAREN

TANGENTEN

St Pauli mellersta kyrkogård

Agnestundvägen

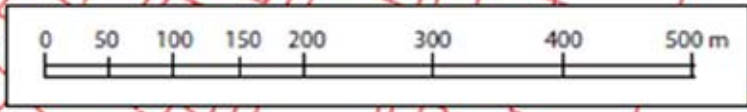
GRYTAN

St Pauli södra kyrkogård

UGNEN

DEGELN

Konstnärligabanan

Kv Spårvägen

Som bevarandevärda byggnader i kvarteret Spårvägen beskrivs: ”de kvarvarande delarna av de gamla spårvägsbyggnaderna ut med Zenithgatan och bussgaragebyggnaden i kvarterets östra del är också kulturhistoriskt intressant och åtminstone de äldre delarna bör bevaras. Byggnaderna i kvarterets centrala del, innehållande en bussverkstad och en kontorsbyggnad bedöms ha kulturhistoriska och/eller miljöskapande värden, och representerar också betydande ekonomiska värden, dessa byggnader bedöms ändå kunna rivas på för att nå en bättre bebyggelsestruktur.” (s.42). I denna bedömning nämns ingenting om landskapet utöver att byggnader ska rivas för att skapa en bättre stadsstruk-

Visionscollage (Malmö Stadsbyggnadskontor, 2006)

tur. Till skillnad från i den byggnadsantikvariska utredningen sägs här att den lite nyare kontorsbyggnaden har bevarandevärden (både kulturhistoriska och/eller miljöskapande samt ekonomiska värden) även om det senare också sägs att den ska rivas. I den byggnadsantikvariska utredningen bedöms de som mindre intressanta.

Kvarteret Spårvägen ska, till skillnad från de andra kvarteren i området utvecklas i ett antal olika delprojekt: bussgaraget ska utvecklas till en mötesplats för handel, kultur, fritid och andra aktiviteter, områdena mellan bussgaraget och industrigatan respektive Nobelvägen är tänkt att fungera som aktivitetsområde under kvarterets utvecklingstid, till Rörsjökolan Zenith ska en permanent

skolgård byggas och gärna även en park eller gröning i anslutning till denna. Man föreslår även offentligt tillgängliga takterrasser i fonden av S:t Knuts väg. (Malmö Stadsbyggnadskontor, 2009) Detta är ett kvarter där det föreslås många olika offentliga platser både permanenta och tillfälliga. Dock beskrivs ingenting om något bevarande av de befintliga platserna eller deras karaktärer.

Kv Verket

I kvarteret Verket beskrivs de befintliga byggnaderna inom fastigheterna Verket 3 och 5 där ibland EONs stora förvaltningsbyggnad, som representanter av stora ekonomiska värden och ska därför bevaras. Det finns även ett antal byggnader med kulturhistoriskt och/eller miljöskapande värde inom Verket 4 som föreslås behållas. Dessa tre byggnader är alla äldre med fasader i det karaktäristiska röda teglet. Mitt i det nya kvarteret föreslås en park eller en lummig lekplats. Man föreslår även att en av de gamla gasklockorna med fördel kan lämnas kvar här som ”ett udda, karaktärskapande inslag och en påminnelse om kvarterets historia” (s.49). Gasklockan ska i så fall ges en ny funktion som integrerar den i den offentliga platsen.

Kv Smedjan

I kvarteret Smedjan utgör byggnaderna utmed Celsiusgatan ”en av de få sammanhållna miljöer inom området som minner om dess historia och bör därför behållas” (s.50). Inom fastigheten Smedjan 13 ligger en byggnad där Dupont bl.a. har sin forskningsverksamhet, denna byggnad föreslås behållas av ekonomiska skäl.

Kv Brännaren

I kvarteret Brännaren beskrivs den kvarvarande, men brandskadade kontorsbyggnaden inom Brännaren 2 som en karaktärsbyggnad som är viktig att bevara av kulturhistoriska skäl och som skall passa in i en ny stadsstruktur. Andra byggnader som man vill bevara är den höga byggnaden i Brännaren 18 och Carl F's kontorsbyggnad i

Brännaren 9, dessa båda på grund av kulturhistoriska och miljöskapande värden. Kontorsbyggnaden i Brännaren 8 vill man bevara på grund av ekonomiska och kulturhistoriska/miljöskapande värden. Kontors/utbildningsbyggnaden i Brännaren 3 ska bevaras med hänsyn till den pågående verksamhetens betydelse i området samt ekonomiska aspekter.

Eftersom man i kvarteret Brännaren har stor tillgång till utblickar mot de gröna kyrkogårdarna i söder föreslås här något lägre bebyggelse. På den norra sidan mot Industrigatan föreslås högre bebyggelse präglad av det urbana, offentliga stadslivet. Här föreslås även två centrala offentliga platser som ramar in den bevarade gamla byggnaden i Brännaren 2. Den öst-västliga gatan föreslås ha en grön karaktär i Brännaren 18 och i Brännaren 20 föreslås mindre gröningar. (Malmö stadsbyggnadskontor, 2008) I planprogrammet har planerna valt att bevara mer än det som är angivet som kulturhistoriskt värdefullt i den byggnadsantikvariska utredningen (Schlyter, 2006), bland annat den höga byggnaden inom Brännaren 18 som antagligen har bedömts med ett stadsbyggnadsvärde större än det kulturhistoriska värdet.

Det ena av de grönområden som föreslås inom Brännaren 20 är placerad på samma yta där det idag står en byggnad. Genom att behålla gränserna från byggnaden till grönområdet skapas ett bevarande av strukturen i kvarteret utan att byggnaden är där. Om detta endast är någonting som av en slump utformats så eller om det är medvetet är svårt att avgöra, då det inte nämns någonting om det i planprogrammet.

Kv. Spiralen

I kvarteret Spiralen ligger ett byggandskomplex som räknas till en av de bevarandevärda, sammanhållna miljöer inom området. Byggnadskomplexet är från tiden då Addo-fabriken låg här. På grund av sina kulturhistoriska och miljöskapande karaktärer föreslås att byggnaderna bevaras. Man föreslår även en transformering av det gamla Addohuset så att detta integreras i den nya bebyggelsen

och samtidigt står kvar som karaktärskapare i kvarteret. De nyare byggnaderna på området, som inrymmer Apotektets verksamhet, föreslås behållas av ekonomiska skäl. Det finns även några äldre byggnader inom Apoteksbolagets fastigheter. Några av dessa har bedömts ha kulturhistoriska och/eller miljöskapande värden men föreslås ändå kunna rivras för att skapa en bättre bebyggelsestruktur. Resterna av det gamla järnvägsspåret föreslår man skall utvecklas till ett offentligt grönt stråk genom kvarteret.

Kv. Grytan

Inom kvarteret Grytan ligger den gamla Tripasinfabriken. Detta byggnadskomplex räknas som en av de sammanhållna industrimiljöerna på området som minner om platsens historia och ska därför bevaras. Dock sägs att en byggnadsantikvarisk utredning måste göras över Tripasinkomplexet ifall en större omvandling skulle bli aktuell och byggnader skulle behöva rivras. Även byggnaden som står med gaveln mot Industrigatan föreslås bevaras liksom fasaden till den gamla kemptvätten ut mot Östra farmvägen, båda dessa med motiveringen att de besitter kulturhistoriska och miljöskapande värden. I planprogrammet (2008) föreslås samma byggnader för bevarande som i den byggnadsantikvariska utredningen. Som ett tillägg i planprogrammet skrivs även att platsbildningarna och miljöerna, som finns intill den långa Tripasinbyggnaden, är värda att bevara. Bland annat gården mellan kontorshuset och verkstadsbyggnaden anges som en viktig miljö som ska bevaras och göras allmänt tillgänglig.

Kv. Ugnen och Tangenten

Inom området finns en större industribyggnad som tidigare använts av Addo. Byggnaden bedöms ha vissa miljöskapande värden. De andra byggnaderna på området nämns inte som bevarandevärda. Dock sägs att byggnadernas framtid är helt beroende på när och hur man planlägger kvarteren för annan användning. Området föreslås att på sikt utvecklas till grönytor av hög kvalitet, detta på grund

av sin placering i närhet till kontinentalbanan som inte gör området möjligt för bostadsbygge samt på grund av Norra Sorgenfris brist på grönområden. Eventuellt vill man även ha någon form av fritidsanläggning på området.

Kv. Degeln

Inom kvarteret Degeln har DuPont Chemoswed och Q-Pharma tillverkning av läkemedel och läkemedelssubstanser. Dessa företag ska fortsätta sin verksamhet samtidigt som övriga delar av Norra Sorgenfri utvecklas mot blandad stadsbebyggelse. Byggnaderna på området bevaras därför av ekonomiska skäl. I västra delen av området finns en grönyta med rester av en gammal trädgård i form av ett antal äldre fruktträd. Denna obebyggda fastighet föreslår man bevara som grönyta och omvandlas till en offentlig park. (Malmö Stadsbyggnadskontor, 2008)

I planprogrammet finns samma karta som i den byggnadsantikvariska utredningen (2006) som visar byggnaderna utifrån ett kulturmiljöperspektiv samt ett stadsbyggnads-perspektiv. Inte heller här är strukturer och vegetation markerat. I text anges det även här: ”gatu- och kvartersstrukturen liksom vegetationen i kvarteret Degelns västra del är värdefulla strukturer som inte är markerade på kartan” (s.73). Det samma gäller angående värdefulla byggnader som på grund av ung ålder inte bedömts antikvariskt. Dock sägs ingenting om vilka byggnader det rör sig om förutom en hänvisning till avsnitten om de enskilda kvarteren.

4.5 Reflexion

Byggnaderna på kartan är klassade i samma tre nivåer som i den byggnadsantikvariska utredningen (se sid. 30)

Även om informationen i stort sett gått vidare från den byggnadsantikvariska utredningen (Schlyter, 2006) till planprogrammet (Malmö Stadsbyggnadskontor, 2008) tolkar jag grönområdena och strukturernas frånvaro på kartan som en nedprioritering och risken finns för att denna information ”kommer bort” i fortsatt kommunikation.

I den byggnadsantikvariska utredningen står det även att det finns byggnader som har värden, men på grund av sin unga ålder inte värderats ur en antikvarisk synvinkel. Vid kontakt med Olga Schlyter, som genomfört den byggnadsantikvariska utredningen, säger hon angående behandlingen av landskap i jämförelse med byggnader att byggnadsantikvarier lätt kan missa eller ha svårt att bedöma värden i landskapet då de är bäst på att läsa stadsplaner och historiska strukturer. Hon säger också att de kan se till att separata utredningar görs av grönstrukturen om de anser att detta behövs. I visionen för Norra Sorgenfri står att en grönstrukturanalys ska integreras i planprogram/detaljplan. Grönstrukturanalysen ska redogöra för tillgången på friytor och grönområden i området.

Den grönyta i kvarteret Degeln som har spår från en gammal trädgård och föreslås bevaras nämns i visionen som en lämplig yta för en aktivitetspark. Om de gamla spåren från trädgården ska bevaras nämns ingenting, utan endast funktionen som grönyta.

Då jag gjort ett diagram över vad man har valt att bevara i planprogrammet visar det sig att det finns både det som inte är bevarat i planprogrammet men ändå ansetts som bevarandevärt enligt den byggnadsantikvariska utredningen och sådant som bevaras utan att det har bedömts ha något bevarandevärde. Som en komplettering till den antikvariska utredningen är även de byggnader som bedömts ha ett ekonomiskt värde utmärkta, samt de grönytor (och platser) som anges som bevarandevärda. Det som man i planprogrammet inte valt att bevara är sådant som bedömts som bevarandevärt på grund av sina miljöskapande värden i den byggnadsantikvariska utredningen.

Bevarande enligt den byggnadsantikvariska utredningen (Schlyter, 2006) jämfört med det totala bevarandet enligt planprogrammet.

4.6 Grönstrukturanalys

I visionen för Norra Sorgenfri står det att en grönstrukturanalys ska integreras i planprogram/detaljplan. Enligt visionen ska denna redogöra för ”ekologi, landskapsbild m.m. men även parktillgången det vill säga tillgången på sociala värden i friytor och grönområden” någon sådan analys har dock inte utförts, enligt Gunilla Kronvall (2009).

Plankarta, illustrationsplan (Malmö Stadsbyggnadskontor, 2009)

4.7 Ny Detaljplan

De nya detaljplanerna är ännu inte helt färdiga. I skrivande stund har planen för kvarteret Grytan varit ute på samråd och man har ansökt om att få starta med detaljplanerna för kvarteret Brännaren 19 och Smedjan 8 (Gustavsson, 2009).

Kvarteret Grytan har flera byggnader som ansetts vara bevarandevärda, så vikten på jämförelserna med de nya detaljplanerna får därför ligga på kvarteret Grytan.

PLANBESTÄMMELSER
Följande gäller inom området med redovisade bebyggelser. Endast angiven användning och utformning är tillåtna. Bestämmelser utan beteckning gäller inom hela planområdet.

GRÄNSBETECKNINGAR
— Detaljplangräns
--- Användningsgräns
- - - - - Egenskapsgräns

ANVÄNDNING AV MARK OCH VATTEN
Kvarteretsmark
S Sista
SCB Sista Butiker, service, bibliotek, restauranger eller livsmedel. Bostäder
SC1 Sista Butiker, service, bibliotek, restauranger eller livsmedel. I minst 25% av bruttoytan i botten våningen skall finnas i anslutning till Industriegatan och till område markerat med x.
CB Butiker, service, bibliotek, restauranger eller livsmedel skall finnas i botten våningen. Bostäder.
C Butiker, service, bibliotek, restauranger eller livsmedel skall finnas.

BEGRENSNING AV MARKENS BEBYGGANDE
Marken får inte bebodas. Underlag kan göras för natstaden och mindre förtäta.
Marken skall vara tillgänglig för allmän gång- och cykeltillgång.

MARKENS ANORDNANDE
Mark och vegetation
cykelparkering Cykelparkering skall finnas.
parkering Parkering under mark.
n1 Uppformning av avgränsning mot planområdesgräns samt mot med x markerat område görs med särskild omsorg för att historiska uppställningsvänder genom grävlar, ställdes, transparenta fasader samt att det är möjligt att se in på planområdet.
n2 Uppformning görs med särskild omsorg genom grävlar och ställdes.
Uttari, stängsel
Körbar uttari får inte användas.
PLACERING, UTFORMNING, UTFÖRANDE
Uppformning
Högsta bygghöjd i meter.
Uttari/ande
I ny bebyggelse skall botten våningens blickräg ansluta till gatorväg.
Utseende
Fasadmaterialen för ny bebyggelse skall vara natursten eller tegel, instag av betong, skivmaterial, trä och kakel.

Varsamhet (befintlig bebyggelse)
Varsamhetsbestämmelser
k Vid ändring skall följande karaktärdrag särskilt beaktas:
- De gula lagfästelserna
- De gröna fönstren
- De flacka taken
Värdefulla byggnader och områden
Skyddsbestämmelser
Q1 Byggnaden får inte rivras. Dess exteriör får inte försvakas utan dess ursprungliga karaktär skall tillvaras.
Q2 Fasaden mot Östra Färdvägen ska bevaras, alternativt återupprättas i enlighet med befintlig fasad. Återupprättad fasad ska utföras i återupprättat rött tegel. Fönster och dörrar ska utföras i samråd med antikvarisk expertis.
STÖRNINGSKYDD
Butlerdämpande åtgärder skall vidtagas i byggnadens fasad så att för inomhus gällande riktnier för trafik- och industribulor innehålls.
Följande riktvärden skall tilläggas vid bostäder och undervinningsstolar:
Utlusthus 55 dB(A) ekvivalent ljudnivå vid vägkantsnivå
Lusthus 70 dB(A) ekvivalent ljudnivå vid fasad/utkast
Inomhus 30 dB(A) ekvivalent ljudnivå
Inomhus 45 dB(A) ekvivalent

GRUNDKARTEBETECKNINGAR
Trafikflyglinje
Fotolandskap
Vägnät, gång- och cykelväg
Ärvtväg
Havsområde, 1 meter
Vatten och avspolning
Tillstånd i mark
Förvaringsområde i mark
Gästing i mark
Björn
Kärrmark
Skivmark
Beklag
För
Trädskog
Stad eller plan
Hav
Stenar
Kontor
Stad
Träd
MÖRKRETT
Mark
Kontorområde
Sjöskeppare
Landskapsplanering
Landskapsplanering

ORIENTERINGSKARTA

HANDLINGAR
Planer och bestämmelser
Planeringsinledning
Särskild utvärdering
Särskild utvärdering
Beskrivning
Fastlegitimering
Planprogram
Höjdnivåbestämmelser

SAMRÅDSHANDLING 2008-11-19
Detaljplan för fastigheterna
GRYTAN 4, 6 och 7
i Innerstaden i Malmö
Upprättad av Malmö Stadsbyggnadskontor

Kerstin Åkerwall
Planchef

Ted Gustavsson
Planarkitekt

Åsten Almqvist
Stadsingenjör

Anlagen av Stadsbyggnadsnämnden

Detaljplan för fastigheterna Grytan 4,6 och 7

Detaljplanen innehåller:

- Plankarta
- Illustrationsplan
- Planbeskrivning (16sid)
- Genomförandebeskrivning
- Samrådsbrev (kompletteras med samrådsredogörelse)

Syftet med planen är att möjliggöra utbyggnad av ett bygggymnasium på fastigheterna, en annan del av syftet är att skapa möjligheter för en blandning av funktioner och ett rikt offentligt liv med offentligt tillgängliga verksamheter. Som en del av funktionsblandningen möjliggörs en del av planområdet för bostäder.

I planbeskrivningen tar man upp det som är gällande för området när det gäller riksintressen, översiktsplanen, planprogram, gällande detaljplaner, grönplan m.m. I planbeskrivningen skrivs: ”Befintlig bebyggelse bevaras till största delen men byggs om för nya verksamheter”, ”Fasadmaterialet för ny bebyggelse ska bestå av natursten eller tegel med inslag av betong, trä och kakel. Man skriver även: ”Tripassinhuset samt de platsbildningar och miljöer som finns intill bevaras och anpassas till ny användning”. På fastigheten Grytan 6 bevaras fasaden, precis som angetts i planprogrammet. I planbeskrivningen, under rubriken ”Landskap och Vegetation - gröningar planteringar” skrivs att innergården på fastigheten Grytan 6 och gården mot Industrigatan samt en del av avgränsningen på planområdet ska innehålla grönytor. Dessutom nämns dagvattenhanteringen under rubriken ”Landskap och Vegetation” och man menar att de grönytor som föreslås, även ska fungera som infiltrationsytor för detaljplaneområdet.

Under rubriken ”Stadsbild” nämns de kulturhistoriska värden som den sammanhållna industrimiljön som Tripassin utgör, samt fasaden på den tidigare kemtvätten på Grytan 6. Dessa båda bidrar med kulturhistoriska och miljöskapande värden till området. I planförslagen kommer även nya byggrätter till området, dessa ska dock visa hänsyn till den befintliga karaktär och skalan i området

bl.a. genom att byggnadshöjden ansluter till befintlig bebyggelse. ”Fastigheterna Grytan 7 mot söder, Grytan 4 mot söder, öster och norr, utformas så att dessa delar av kvarteret blir intressanta att besöka och uppehålla sig vid för allmänheten”.

I plankartan finns markeringarna k, q1 och q2, det är först här som byggnaderna får ett juridiskt bindande skydd. Beteckningarna står för q1- Byggnaden får inte rivas. Dess exteriör får inte förvanskas utan dess ursprungliga karaktär ska tillvaratas, q2 – fasaden mot Östra Farmvägen ska bevaras, alternativt återuppföras i enighet med befintlig fasad. Återuppförd fasad ska utföras i återvunnet rött tegel. Fönster och dörrar ska utformas med antikvarisk expertis. k står för varsamhet (befintlig bebyggelse) i detta fall står k för: vid ändring skall följande karaktärsdrag särskilt beaktas – de gula tegelfasaderna, - de gröna fönstren, - de flacka taken.

Trots att bevarandet av de platsbildningar och miljöer som finns intill byggnaden nämns i planbeskrivningen har de inte fått något skydd i juridisk mening med planen.

4.8 Reflexion

Det jag reagerar på utifrån ett landskapsperspektiv är att landskapet inte behandlats lika omsorgsfullt som byggnaderna. Exempel på detta är bl.a. att den grönstrukturanalys som enligt visionen ska utföras, inte är gjord. Även frånvaron av de landskapliga elementen i kartmaterialet i både den byggnadsantikvariska utredningen och i planprogrammet tyder på en nedprioritering av dessa. En annan anmärkningsvärd aspekt är att då det blivit bedömt att något landskapselement ska bevaras beskrivs inte vilka värden eller karaktärer som ska bevaras till skillnad från de byggnader som anses vara av bevarandevärde. Byggnaderna som bevaras får både en beskrivning av nuvarande utseende, historia och en precisering av vad vilken karaktär eller detalj som ska bevaras i den byggnadsantikvariska utredningen.

5. Stads- och rumsanalyser

Vid samtal med Gunilla Kronvall (090310) som är ansvarig för projektet Norra Sorgenfri, nämndes ingen speciell analysmetod för arbetet förutom den byggnadsantikvariska utredningen, ekonomisk värdering av byggnader samt att de sett till de miljöskapande värdena hos byggnaderna. Dessa analyser tar inte upp landskapets eventuella värden, de ”nya” kulturvärdena eller de immateriella värdena som någonting betydande. Jag börjar därför fundera på om resultatet hade blivit annorlunda om det funnits en kompletterande analysmetod för att se på området.

Med hänsyn till de teorier som tidigare tagits upp om den nyare synen på kulturarvet som bland annat någonting demokratiskt och dynamiskt, skulle det vara önskvärt att hitta en metod som även inkluderar medborgarnas uppfattningar samt en metod som även tog hänsyn till landskapet.

5.1 Stads- och rumsanalyser

Stadsanalyser kan användas för att förstå staden, dess historia och framtidsmöjligheter samt som ett redskap i stadsplaneringsprocesser.

Det finns en mängd olika analysmetoder man kan använda sig av i stadsbyggnadsprojekt. Metoderna skiljer sig åt i objektivitet, inriktningar och utförande. För att kunna välja en passande metod bör man veta vad det är som ska inventeras. Är det naturlandskap, befintlig bebyggelse, stadsliv, infrastruktur eller någonting annat? Resultatet från analyserna kan användas bland annat som diskussionsunderlag, förmedling av information, konsekvensbeskrivningar eller liknande. (Schibbye & Pålstam, 2001) Då en stad, plats eller ett område analyseras utifrån en bestämd metod väljs vad som ska undersökas och i och med det kan även en del värden prioriteras och andra väljas bort. Det är därför inte enbart positivt att använda sig strikt av en metod utan det kan i många fall vara bra att kombinera flera metoder.

En del metoder för stads- och rumsanalyser beskrivs som objektiva medan andra beskrivs som subjektiva analyser. Jag menar att det som benämns som en objektiv

analysmetod ofta är vad jag kallar en inventering, en undersökning av platsen utan bedömningar, endast en registrering av det som finns där. En objektiv analys, eller en inventering som jag väljer kalla det, kan ändå ge olika resultat beroende på vilka utgångspunkter och intressen som finns. De subjektiva analysmetoderna liknar mer det jag själv kallar för en analys då de innehåller en värdering av det som finns i det inventerade området. Tillgången eller bristen på en analyserande och värderande del kan vara både till för och nackdel. Utan en värdering av inventeringen blir materialet mer objektivt och öppnar upp för en diskussion. Dock kan materialet vara svårt att använda sig av då det även krävs en tolkning av inventeringen.

De metoder som innehåller intervjuer med människor kan vara mer eller mindre objektiva då det bl.a. beror av hur många som ingått i intervjumaterialet. Om gruppen av intervjuade människor är tillräckligt stor och representativ för helheten, anser jag att det sammanställda resultatet kan räknas som i det närmaste objektivt.

En del metoder har både en inventerande och en analyserande del, då kan man själv avgöra vad som är intressant att använda sig av i sitt projekt. Där det finns en analyserande och värderande del kan resultatet användas utan vidarearbetning, dock finns risken för att värderingarna är personliga och analysen därför är allt för subjektiv. Bara för att en metod är subjektiv betyder det inte att den är dålig. En välutförd, om än subjektiv, bedömning av en expert anser jag kunna vara nog så intressant.

Det är också möjligt att arbeta med specifika/riktade analyser. Dessa kan inrikta sig på en viss typ av förändring och tittar därför bara på det som är intressant för projektet. De kan till exempel se på de landskapliga fördelarna med att bygga ut vindkraften i ett område eller se på nackdelarna med att bygga en väg just på den platsen. (Schibbye & Pålstam, 2001)

En typ av metoder kan beskrivas som visuella. Dessa har sin utgångspunkt i det visuellt upplevda och kartlägger de synliga i omgivningen. Som ett exempel på denna typ av metod är Kevin Lynch metod som han presenterar i

boken ”The image of the city” från 1960. En annan typ av metoder är de som beskrivs som strukturalistiska metoder. Dessa försöker hitta förklaringen till varför en plats ser ut som den gör, dock utan att bedöma eller värdera den. I denna typ av metoder ingår även en beskrivning av den historiska utvecklingen och det är den analyserade platsens struktur som vikten läggs på. (Schibbye & Pålstam, 2001) Den realistiska stadsanalysen som beskrivs nedan är ett exempel på denna typ av analysmetoder.

För att kunna ta reda på om en bestämd metod skulle kunna användas eller komplettera inventeringen av området med bevarandevärden i stadsutvecklingsprojekt, har jag undersökt några existerande metoder för stadsanalyser. Jag har tittat på vad dessa har för syfte och hur de genomförs.

Det som är mest intressant för mig i den här studien är att se på hur metoderna värderar landskap och byggnader samt om de skulle kunna tillämpas för att stödja den nya synen på kulturarv som någonting demokratiskt, dynamiskt samt synliggörande av de immateriella värden.

5.2 Lynch - Kevin Lynch

Metoden beskrivs i Lynch bok ”The image of the city”. Lynchmetoden går ut på att ta fram en mental karta av staden, så som den upplevs. Kartans underlag kommer från intervjuer med människor som använder sig av platsen. Enligt Lynch är det grundläggande inom stadsplanering att man förstår hur staden upplevs och påverkar de som använder den. Kevin Lynch menar att en stad är uppbyggd av flera delelement. Dessa har han skiljt ut och namngett som stråk, gränser, noder, knutpunkter, distrikt och landmärken (path, edge, node, district, landmark). Elementen underlättar för orientering och läsbarhet av staden. (Lynch, 1960)

Då Lynch genomförde sina analyser lät han först en kunnig inom området gå ut och till fots genomföra en systematisk inventering av området. Resultatet visas på en karta med Lynch elementsbeskrivningar, deras tydlighet, styrkor, svagheter, kopplingar m.m. Resultatet blev en subjektiv bedömning som endast visade den visuella upplevelsen av området. Han lät sedan intervjua invånare i staden och lät dem bland annat själva rita sin mentala karta över området. (ibid.) Med hjälp av upplevelsekartorna byggs sedan analyskartor upp av staden/området som analyserats. Kartorna visar de olika elementen med prickar, linjer, skrafferingar o.s.v.

De olika elementen delas även in i undergrupper då de kan ha olika stor betydelse för hela området eller endast en del av det. En barriär kan t.ex. utgöra en barriär inom ett mindre område men inte för det hela. Liksom ett landmärke kan fungera som landmärke för hela området eller endast en del av det.

Då man utvecklar städer och bygger nytt kan man använda sig av denna metod för att få en ökad läsbar- och orienterbarhet. De element som Lynch anser att staden består av bör därför gestaltas så att de kommer till sin rätt för att ge en stad som stöder människors möjlighet att forma minnesbilder. (Edberg, 1979)

Kevin Lynch metod beskriver endast stadens fysiska kvaliteter och bör därför även enligt Lynch (1960) själv

kompletteras med någon annan analysmetod.

Metoden kan användas både för landskap och för bebyggelse. I exemplet Norra Sorgenfri benämns några av byggnaderna på området med Lynch elementbeskrivningar som till exempel landmärken, barriärer m.m.

Nackdelar med denna metod, om den ska utföras fullständigt enligt Lynch tankar är bland annat att det krävs ett stort urval av människor till studien för att den ska ge en trovärdig bild av den allmänna uppfattningen av området. Detta kan vara både dyrt, tidskrävande och svårt att administrera. Metoden ser endast till de visuella värdena och orienterbarheten i området men saknar en förklaring till hur detta ska värderas i förhållande till andra betydande värden i området t.ex. ekonomiska, immateriella m.m.

Fördelar med metoden är bland annat att den tar hänsyn till allt det visuella, både byggnader och landskap. Det är även en metod som kan räknas som demokratisk (ifall en tillräckligt stor eller tillräckligt representativ grupp deltar). Kevin Lynch system med elementsindelning och symboler är lättbegripliga även för någon som inte är så insatt i ämnet. I ett bevarandesammanhang kan Lynch elementsindelning göra det tydligt med vilken motivering ett objekt har bevarats, t.ex. för att det är ett viktigt stråk, ett landmärke som underlättar orienterbarheten eller liknande.

5.3 Realistisk stadsanalys - Karl Otto Ellefsen, Dag Tvilde

Metoden är utvecklad i Norge och boken ”Realistisk byanalys” publicerades 1991. Författarna menar att stadens utseende i dag beror på den utveckling och de historiska processer som staden genomgått över tiden. Byggnader och drag från olika tider har satt sina fysiska spår. Det vi ser som staden idag, är uppbyggt av flera delar som alla bär med sig delar av staden och bestämmer stadens uppbyggnad och struktur.

Analysmetoden är uppdelad i följande fyra steg:

1. Historisk utveckling: genom att undersöka gamla kartor, planer och historiska dokument kombinerat med en inventering av hur staden ser ut idag får man fram information om varför staden ser ut som den gör och hur och vad som påverkat den.

2. Överordnade strukturer/element: som nästa steg kartlägges de primära elementen i staden och hur och vad som påverkat dessa. Som primära element räknas de mer permanenta element som påverkar hur stadens utveckling ser ut.

3. Bebyggelsestruktur: Det tredje steget är att hitta de fysiska strukturerna/organisationsprinciperna och dela in staden efter olika typer av bebyggelsestrukturer. Bebyggelsestrukturen förklarar bland annat de enskilda byggnadernas samband med omgivningen.

4. Avgränsning av enhetliga områden: I det sista steget delas staden upp efter de områden som har ett sammanhållet uttryck på ett tydligt strukturellt-, typologiskt- eller morfologiskt vis. Dessa egenskaper sammanfaller ofta med åldern på byggnaderna, sociala eller organisatoriska förhållanden. Indelningen beskrivs med begreppen: bebyggelsemönster, typologi, och morfologi. (Söderberg, 2001)

Analysen ger en klassificering av staden som en fysisk form och delar in den i områden med sammanhängande bebyggelsestruktur eller ”amorfa” områden (transformationsområden).

Analysmetoden ger även hållpunkter för utveckling av stadens arkitektoniska form och anpassning av ny arkitektur till den existerande. (Riksantikvarien, 2009)

Resultatet av analysen kan användas som underlag för diskussion vid ny projektering då den kan visa hur ny bebyggelse förhåller sig till bl.a. stadens form. Resultatet ska inte innehålla några bedömningar utan ska vara en objektiv inventering av området. (Söderberg, 2001)

Den realistiska analysmetoden är mer en inventering än en analys då den inte innefattar några bedömningar. Detta kan ses positivt då den också har större chans att behålla den objektivitet den utger sig för att ha. En nackdel med metoden kan vara att då den inte ger några riktlinjer om utformning, kan det vara svårt att veta hur resultatet ska tillämpas i den fortsatta gestaltungsprocessen.

Den realistiska stadsanalysen påminner om den analys som gjorts genom den byggnadsantikvariska utredningen där man undersökt platsens historia och byggnadernas bakgrund.

5.4 Estetisk stadsanalys - Thomas Thiis-Evensen

Metoden beskrivs i boken ”Byens uttrycksformer – en metode för estetisk byformning” från 1992. Analysen går ut på att visa platsens visuella särdrag så som den ser ut/uppfattas.

Metoden utförs i tre steg enligt följande:

Steg 1. Registrering – beskrivning av stadens placering, historia och problem (syftet med analysen).

Steg 2. Karaktärisering – genomgång av landskap/topografi, bebyggelse och möblering för att hitta likheter och särdrag. I det som räknas till bebyggelse ingår även underkategorierna området, gatan och platsen. I all kategorisering organiseras delarna enligt de rumsliga principerna linje, fält och punkter för att se vilka de viktigaste rumsformerna är.

Steg 3. Analys – i analysen formuleras riktlinjer i tre nivåer: huvudriktlinjer, generella riktlinjer och speciella riktlinjer. Dessa anger vilka särdrag som prioriteras i förhållande till varandra. De generella riktlinjerna anger även konsekvenserna och i de speciella riktlinjerna anges hur konkreta frågor ska hanteras. (Söderberg, 2001)

Denna metod ser till det visuella och behandlar därför inte platsens historia lika tydligt som i Ellefsen och Tvildes metod. Metoden har som syfte att få en bild av hur staden ser ut visuellt och utifrån vissa gestaltungsprinciper utforma riktlinjer i samband med ny bebyggelse. Eventuellt kan man själv välja var tonvikten i inventeringen ska ligga, t.ex. om man vill satsa på bevarande eller historia. I metoden används ett flertal begrepp för inventeringen, dessa kan göra resultatet tungt och svårtolkat. En fördel med metoden är att den tar fram detaljerade riktlinjer som kan underlätta vid nyprojektering i området då man vet hur man ska förhålla sig till det befintliga. Med riktlinjerna är

det även tydligt hur man kan använda sig av resultatet av metoden. En annan fördel är platsens karaktärisering som sker i tre olika skalor och därför inkluderar detaljer som kan vara svåra att se då det aktuella området analyseras som en helhet.

5.5 SAVE (Survey of Architectural Values in the Environment) -

”Miljö- og Energiministeriet” i Danmark

Metoden används vid kartläggning av städer och byggnaders bevarandevärden. Resultatet från SAVE-analyserna sammanställs i en kommunatlas där kommunens topografiska, arkitektoniska och stads- och byggnadshistoriska förhållanden redovisas. Syftet med atlaserna är bland annat att skapa ett underlag vid framtagning av detaljplaner.

SAVE-systemet utförs i tre steg: förundersökning, fältarbete och utarbetning av kommunatlas. Arbetet utförs med hjälp av en konsult och en arbetsgrupp som kommunen utsett.

Steg 1. Förundersökning - arbetsgruppen pekar ut bebyggda strukturer och byggnader som man menar har arkitektoniska kvaliteter och lokalkaraktär. Karaktäristiska och representativa stadsmiljöer väljs ut. Bebyggda strukturer är uppdelade i tre kategorier: dominerande drag, bebyggelsemönster och bebyggelseelement. Arbetsgruppen prioriterar sedan c:a 30-70 förslag efter bevarandevärde.

Steg 2. Fältarbete - Baserat på det som valts ut i steg ett genomförs en kartering av de bebyggda strukturerna och en inventering av de enskilda byggnaderna. Analyserna görs med hjälp av scheman, foton och kartor. Det är meningen att alla byggnader från 1940 och tidigare ska registreras, i Köpenhamn gäller dock att byggnaderna ska vara från 1960 och äldre. Särskilda bestämmelser om ifall yngre byggnader ska registreras kan förekomma.

Vid kartläggning och värdering av stadsmiljöer/bebyggda strukturer läggs vikten på:

1. Dominerande drag: hela den stadsmässiga bebyggelsen jämfört med de landskapliga dragen, byggnadsmonument jämfört med Bebyggelsen. Dominerande land-

skapsdrag i staden (t.ex. parker, vatten eller öppna fält).

2. Bebyggelsemönster: rumsliga framträdanden av överordnade strukturer i det bebyggda t.ex. kvarterstrukturer, gatu- och vägnät av sammanhängande rumslig karaktär, parkbebyggelse m.m.

3. Byggnadselement: t.ex. avgränsade platser, gator, enskilda husrader och mindre gröna områden eller vatten i samspel med bebyggelsen eller visuella förbindelser (stadens drag)

Steg 3. Utarbetning av kommunatlas - Temakartor, teckningar, foton och text framställs som nödvändigt supplement för att materialet från fas 2 kan utarbetas till en kommunatlas. (Miljö- og Energiministeriet, 1997)

SAVE-metoden gör en detaljerad inventering av kommunen, staden och stadsdelarna och sammanställer detta i en atlas som finns tillgängligt vid eventuella stadsbyggnadsprojekt. Metoden kan dock upplevas som svårtolkad då den i de olika stegen använder sig av många olika begrepp och stödord. Metoden är inriktad på det historiska bevarandet och tar inte hänsyn till nyare kulturvärden eller immateriella värden. Ett tydligt tecken på detta är att de endast är byggnader från 1940 och tidigare som ingår i registreringen. Detta anser jag att det är en märklig riktlinje då byggnader från 1940 hela tiden blir äldre, istället skulle man kunna ha en åldersgräns på 20 eller 30 år för byggnader som ska registreras, om det nu ska finnas någon gräns. När det gäller landskapsvärden kan man också se brister då begreppen är otydliga och värdena inte alltid finns markerade i materialet.

5.6 Karaktärsanalys -Genius loci - Norberg-Schultz

Metoden är framtagen i Norge och presenteras i boken ”Genius Loci Towards a phenomenology of architecture”. Metoden är till för att hitta platsens själ – genius loci. Karaktärsanalysen är en fenomenologisk analys och går ut på att se platsen som en helhet där livet och platsen tillsammans bildar identiteten eller karaktären.

Analysen delas upp i den naturliga platsen (the natural place) och i den mänskligt skapade platsen (the man made place). Norberg-Schultz menar att hur en plats upplevs kan delas in i fyra kategorier: romantiska (romantic), kosmiska (cosmic), klassiska (classical) eller komplexa (complex) landskap eller arkitektur. (Isacson, 2004)

Den **romantiska stilen** kännetecknas av mångfald och variation. Karaktäristiskt för den romantiska stilen är en stark atmosfär, dynamisk framtoning och uttrycksfullhet.

Den **kosmiska stilen** är storskalig, saknar ofta atmosfär och kännetecknas av likformighet och ordning. Formerna är statiska och i utformningen dominerar nödvändigheten över uttrycket.

Den **klassiska stilen** är ordnad och tydlig. Den klassiska stilen beskrivs även som ”objektiv” då de är både vackra att se på och samtidigt stramt utformat. Den klassiska stilen är en medveten komposition av individuella element.

Den **komplexa stilen** är helt enkelt en komplex stil där de andra stiltyperna blandas.

Utifrån dessa karaktärer beskrivs sedan området som det ser ut genom att göra detta menar Norberg-Schultz att man kan finna platsens själ – Genius loci. (Ibid.)

Karaktärsanalysen kan verka något svårgreppbar och svävande i sina klassificeringar vid en första anblick. Dock anser jag att den fungerar bra som en strukturering av en platsbeskrivning då definitionerna av de olika klassificeringarna är tydligt förklarade och lätta att förstå.

5.7 Stadskaraktärsbeskrivning

Stadskaraktärsbeskrivningen finns beskriven i boken ”Planering & byggande i kulturmiljöer” från år 2000. Metoden är uppdelad i fyra steg enligt:

1. Vilken är den nuvarande stadskaraktären? (Vad finns idag?)

2. Definiera den eftersträvansvärda helheten/stadskaraktären. (Vad vill vi ha?)

3. Analysera

a, vilka kvalitéer som finns i den nuvarande stadskaraktären och som bör tas tillvara för att nå den eftersträvansvärda. (Vad av det vi har idag är av värde för det vi vill bli?)

b, vilka brister som finns i den nuvarande stadskaraktären för att den ska bli den eftersträvansvärda. (Vad saknas för att vi ska få det vi vill ha?)

4. Definiera behovet av åtgärder/dellösningar, egna och andras för att värna om kvalitéer respektive rätta till bristerna.
(Gillgren, 2000, s.13)

Denna metod bygger på att man har ett tydligt mål med hur man vill att den nya utformningen av staden ska vara och utifrån dessa definierar likheter och skillnader från det befintliga och målbilden.

En fördel med stadskaraktärsbeskrivningen är att den utformas efter de mål som sätts upp för projektet och styrs sedan utifrån dessa. Resultatet från metoden kan göras mycket omfattande då den kan inkludera flera typer av intressen t.ex. ekonomiska, fysiska och sociala. Man kan även använda den för att sätta upp mål som gäller stadens utbildningsnivå, kulturintresse och företagsamhet.

Metoden är inte en ren metod för bevarande i stadsbyggnadsprojekt även om användaren själv kan formulera

sin målbild och göra den till en sådan. För att använda denna metod som en inventerande och analyserande metod i stadsbyggnadsprojekt med bevarandefrågor uppfattar jag att man själv måste känna till platsens värden och ha som mål att dessa ska ingå och bevaras i den nya utformningen.

5.8 Landscape Character Assessment/ Landskapskaraktärsanalys

Landscape character assessment eller LCA som den också kan kallas är en engelsk analysmetod som utvecklats i samarbete mellan Department of Landscape Univ. of Sheffield och Landscape Consultants.

I metoden ska hänsyn tas till landskaputvecklingen över tid för att kunna göra en rättvis bedömning. Metoden baseras på att en kunnig inom området (t.ex. en landskapsarkitekt) samlar in information om området analyserar detta material. I metoden är begreppsförklaringen hela tiden viktig för att öka tydligheten av arbetet.

Metoden bygger på två delar. Först en del som kallas karaktärisering (characterisation) och därefter en bedömning (Making judgements).

1. Karaktärisering

Den praktiska delen som inkluderar en identifiering av områden med distinkt karaktär, klassificera och kartera dessa samt beskriva deras karaktär.

Karaktäriseringen ska vara saklig och alla inblandade parter ska vara överrens om denna innan man går vidare till bedömningen.

2. Bedömningen

Baserat på landskapskaraktären bedöms området utifrån flera olika aspekter. (Schibbye & Pålstam, 2001)

Fördelar med metoden är att den tar upp alla delar av området, natur, kultur och det visuella. Metoden kan fungera både som en expertmetod och med inflytande från andra. Som en expertmetod kan den med sin subjektivitet vara bra då den kan bli kostnadseffektiv. Det finns dock en risk för att resultatet av analysen kan vara subjektivt bedömt i den meningen att vissa aspekter kan få större vikt än andra beroende på expertens intressen och kunskaper. I metodbeskrivningen sägs att det går att involvera andra, för att demokratisera metoden i alla steg av arbetet men

det nämns inte hur denna involvering ska gå till vilket kan försvåra demokratiserandet (ibid.).

5.9 Val av metod

För att tydligare kunna se vilken analysmetod som täcker in vad har jag jämfört de utvalda metoderna i ett diagram med några av de punkter jag tittat på visas. Diagrammet visar min subjektiva uppfattning om hur metoderna fungerar.

	L y n c h - metoden	Realistisk analys	Estetisk analys	SAVE- metoden	LCA	Karakärs- analys	Stads- karaktärs- beskrivning
större område/ hel stad	X	X	X	X	X	X	X
mindre område /stadsdel	X	X	X	X	-	X	X
landskap (grönområden, rums- och plats- bildningar)	X	X (i bästa fall)	X	X	X	X	X
immateriella värden	-	(X)	-	-	(X)	X	X
“nya” kultur- värden	X		X	-	X	X	X
historia/beva- rande	-	X	-	X	X	-	(X)
värderande	(X)	-	X	X	X	-	X
demokratisk/ medborgarin- flytande	X	-	-	(X)	(X)	-	-

De metoder jag valt att använda mig av är markerade i blått. Ett (X) betyder att metoden eventuellt kan innefatta aspekten efter modifierien eller liknande.

Metoderna går även att modifiera så att de stämmer bättre överens med det syftet man vill att de ska ha. För att få metoden mer anpassad till en registrering som innefattar landskapet kan till exempel det återkommande begreppet bebyggelsestruktur kompletteras med grönstruktur och rumsstruktur.

Den realistiska stadsanalysen innehåller studier av platsens historia och vad som gjort att det ser ut som det gör idag. Denna analysmetod verkar egentligen mycket bra för det ändamål jag är intresserad av. Den liknar dock delar av den byggnadsantikvariska utredningen och jag anser därför att denna är ett tillräckligt underlag för att få en historisk förståelse för platsens utseende i dag.

Från Kevin Lynchs metod har jag valt att använda mig av hans begrepp för att särskilja de element området består av. Jag väljer dessa för att elementsbegreppen är lätta att förstå och överskådliga. Resultat presenteras i en karta med min uppfattning av Lynch element. På grund av tiden som en begränsande faktor väljer jag att inte genomföra Lynch metod fullt ut med deltagande och intervjuer av människorna i området. Med hjälp av denna visuella metod hoppas jag kunna integrera en del av de värden på området som inte hör till de historiskt värdefulla.

Med hjälp av den estetiska stadsanalysens kategoriseringar av området i de olika rumsliga nivåerna landskap, bebyggelse och möblering kan jag inventera området som det ser ut idag. Då jag är i detta projekt intresserar mig i huvudsak för värderingen av området och inte av utformningen, använder jag mig inte av de utformningsriktlinjer som ingår i den estetiska analysmetoden.

Genom att undersöka områdets *genius loci* kan förhoppningsvis platsens karaktär och eventuellt några av områdets eventuella immateriella värden dokumenteras på ett sätt som inte ingår i någon av de andra metoderna.

SAVE-metoden verkar vara en bra metod vid stadsbyggnadsprojekt, framför allt då det kommer till bevarande, dock har den luckor då det kommer till de immateriella värdena, de nya kulturvärdena och ibland även av landskapet detta gör att metoden inte är optimal för min inven-

tering. Stadskaraktärsbeskrivningen är en bra metod då man har ett tydligt mål med sin inventering efter som jag inte har satt upp några mål för omvandlingen utan enbart önskar se på områdets värden anser jag att denna metod inte är den bästa för mitt syfte. LCA (Landscape Character Assessment) är en metod som skiljer ut stadens olika karaktärer då området Norra Sorgenfri är ett mindre område där hela området har industrikaraktär och landskapet inte skiljer sig så mycket åt anser jag att denna metod passar bättre till större områden.

6. Förslag på alternativ inventering och analys av Norra Sorgenfri

Då jag inventerar området Norra Sorgenfri väljer jag att göra detta med hjälp av utvalda delar av de analysmetoder som jag studerat. Jag har valt de delar som för mig är relevanta i det här projektet och använt mig av dessa. Jag har även modifierat vissa metoder för att de bättre ska passa för ändamålet med min studie samt vara praktiskt genomförbara.

I min inventering fokuserar jag på de aspekter som jag behandlat tidigare i denna studie, det vill säga de landskapliga värdena, de immateriella värdena och de nyare kulturvärdena. Då det redan utförts en inventering i planprogrammet ser jag min egen inventering endast som ett komplement till denna. Då jag själv är landskapsarkitekt bör hänsyn tas till detta i min inventering. Min profession innebär fördelar, men även en begränsning då det kommer till inventeringen. Jag kan mer om de landskapliga värdena än t.ex. värdena på de enskilda byggnaderna.

Inventeringen är inte heller utförd helt som metoderna beskrivs av sina grundare, då detta varit svårt att genomföra bl.a. på grund av att jag ensam har utfört dem och det har funnits en tids- och ekonomisk begränsning. Därför kan sägas att min inventering mer är inspirerad av de olika befintliga metoderna än en riktigt utförd analys enligt författarnas avsikter.

Resultatet av min inventering med de olika metoderna har jag sammanställt och redovisas nedan i text och bilder.

Estetisk analys

Kvarterstrukturen i området.

Bebyggelse

Området

Området består av stora kvarter med varierad bebyggelse med byggnader från i stort sett varje årtionde från 1890 och fram till idag. Den varierande byggnadsstilen kan förklaras med att de är byggda för olika typer av verksamheter. (Schlyter, 2006) Trots den varierade stilen hålls byggnaderna samman av en liknande byggnadshöjd och i många fall även av byggnadsmaterialen. Dessa beskrivs i planprogrammet (2008) som natursten, tegel, betong och ett fåtal byggnader med putsade fasader. Detta gör att man uppfattar Norra Sorgenfri som ett område skilt från de omkringliggande (mönster enligt estetisk analys).

Några av områdets entréer och utfarter.

Gatan

Gatorna är anpassade för tung biltrafik och är därför i regel stora. De dominerande vägarna genom området är Industrivägen, Nobelvägen och Östra Farmvägen som har upp till fyra filer i bredd. Vägarna är raka genom hela området och utgör tydliga gränser mellan kvarteren. Tillsammans bildar de den storskaliga rutnätsstruktur som området är uppbyggt av (genomskärningsgator enligt estetisk analys).

Överst: Nobelvägen

Under: Korsningen mellan Industrigatan och Nobelvägen.

Vänster: Industrigatan leds under tågspåret och fortsätter på andra sidan.

Platsen

Norra Sorgenfri har brist på grönområden, dock har det bildats mindre grönytor på de obebyggda, avrivna tomterna. Dessa platser är ofta stora och öppna. På en del av dem kan man se spår från den tidigare bebyggelsen i form av kvarvarande husgrunder, golvbeläggningar som kakel, betong- och asfaltsytor. Dessa spår av den tidigare aktiviteten blandas upp med ruderat- och pionjärväxter. På vissa platser finns även nya, mänskliga, urbana aktiviteter så som skateboardramper, grafittiväggar m.m. Platsens nya aktiviteter har bl.a. gett området Norra Sorgenfri positiv uppmärksamhet genom den grupp ungdomar som byggt skateboardrampen (Malmö Stadsbyggnadskontor, 2008). På en obebyggd tomt finns spår av en gammal trädgård i form av fruktträd. I övrigt består tomten av en stor gräsplan med några buskages (platserna räknas som likriktade enligt estetisk analys).

På de avrivna tomterna syns spår från den tidigare aktiviteten även om naturen nu återerövrar platsen.

Förutom de större tomterna finns även mindre platsbildningar som består av små innergårdar och mellanutrymmen av varierande form och storlek. På de flesta platser är innergårdarna hårdgjorda med asfaltsbeläggning och fungerar idag som parkeringsplatser eller som lastzoner (kopplade enligt estetisk analys).

Innergårdarna används ofta som parkeringsplatser eller lastzoner.

Möbleringen

Linjer, punkter, fält

Som linjär möblering räknar jag alla de staket, plank och avgränsningar. Dessa är av olika karaktär och mer eller mindre transparenta.

Längs med delar av bland annat Industrigatan och Östra Farmvägen finns trädrader med lindar. Träden är inte helt fullvuxna men ändå så pass stora att de ger ett uppmjukat, grönt intryck åt gatan. Längs med gatorna finns även belysning i form av standardlyktstolpar.

De material jag finner karaktäristiska för landskapet och utemiljöerna på området kan beskrivas som rostig metall, kakel, betong, tegel (punkter), ruderatväxter (fält), träplank (linjer).

Med en inventering liknandes den estetiska analysens anser jag mig få en bra bild av hur området ser ut i dag både i detalj och även övergripande.

På området används gatlampor av standardtyp.

Lynchmetoden

Stråk

Stråken är där människor rör sig, det är utifrån dessa vi observerar staden. Stråk kan vara vägar, järnvägar, stigar, kanaler.

De flesta stråk i Norra Sorgenfri utgörs av de större bilvägarna med trottoarer och i vissa fall cykelbanor. Även där det tidigare varit ett tågspår fungerar som ett stråk mellan Industrigatan och Celsiusgatan.

Dragningen av det gamla tågspåret formar en genväg mellan Industrigatan och Celsiusgatan.

Landmärken

Landmärken är någonting som hjälper till vid orienteringen i ett område. Det kan vara någonting som är synligt på långt håll eller någonting som avviker från det övriga.

Landmärken på Norra Sorgenfri är den avrivna tomten med skateramperna och graffitimålningarna, Shellmacken, det lilla ensamma huset på den avrivna tomten, Hydromacken, Tripasins gula, tegelbyggnad med torn.

Tripasinhuset med sitt torn kan fungera som ett landmärke och underlätta orienteringen på området.

Nod och distrikt

Noder eller knutpunkter kan vara platser dit människor färdas, där man möts, där riktningar eller färdmedel byts t.ex. korsningar, torg, buss- eller tunnelbanestationer.

På området utgör korsningarna Industrigatan – Östra Farmvägen en nod samt korsningen Industrigatan – Nobelvägen. En del av de större arbetsplatserna som t.ex. Eons kontor skulle även kunna räknas som en nod, denna är dock endast intressant för dem som arbetar där. Utöver dessa är det svårt att finna noder i området då detta är ett område där det inte är så många som uppehåller sig utan mest färdas igenom.

Distrikt eller områden kännetecknas av en sammanhållen karaktär. Karaktären kan bestå i liknande typ av bebyggelse eller struktur.

Norra Sorgenfri industriområde kan räknas som ett distrikt i sig, då hela området har den låga industribebyggelsen. Omkringliggande områden är kyrkogårdarna och bostadsområden med en annan typ av bebyggelse och kvarterstruktur.

Eons kontorsbyggnad utgör en nod inom området.

Avgränsningar

Avgränsningar kan beskrivas som linjära element som skiljer områden åt. Gränser kan bestå av större vägar, tågspår, skogsbryn. En del avgränsningar kan även innebära barriärer.

På området Norra Sorgenfri upplever jag Östra Farmvägen och Nobelvägen som barriärer även om de också utgör stråk. Östra Farmvägen och Nobelvägen har även en viss barriärfunktion då dessa är tungt trafikerade och kräver att man passerar dem på utmärkta övergångsställen. Tågspåret som tillhör kontinentalbanan har också den en starkt avgränsande och barriär egenskap då den förutom att vara ett tågspår även omges av högt staket.

Området är tydligt avgränsat av bland annat kyrkogårdarna och tågspåret.

Karaktärsanalys -Genius loci

Image

Området domineras av de stora kvarteren, med till stor del småskaliga och varierad bebyggelse. De tomma, avrivna tomterna bidrar till att ge området en karaktär som ruffig och lite bortglömd. Tomterna ger även området ett grönt inslag i den annars, till största delen hårdgjorda miljön. De breda, raka gatorna som delar upp området i dess stora kvarter är ett påtagligt storskaligt element i området. Området upplevs mer anpassat för biltrafik än för gång och cykeltrafikanter på ett annat sätt än resterande Malmö. Eftersom området har ont om mötesplatser känns det något ödsligt även om det är många som befinner sig inom området. De flesta som befinner sig i området rör sig igenom eller arbetar där. Det finns både de större företagen som Eon och Apoteket men det finns även ett stort antal små firmor och rörelser i området.

Apoteket är ett av de företag som finns på området.

Space

Bebyggelsen omkring Norra Sorgenfri består av lamellhus och punkthus med lägenheter. På andra sidan om kyrkogårdarna finns även en småskaligare bebyggelse med bostadshus. Kvarteren i de omkringliggande områdena är i mindre skala i jämförelse med Norra Sorgenfris kvarter.

De kringliggande områdena består till största delen av bostadshus.

Bebyggelsen i Norra Sorgenfri består till största delen av romantisk arkitektur med inslag av kosmisk. Det som kännetecknar den romantiska arkitekturen är den mångfald och variation. Den har även en stark karaktär och kan beskrivas som idyllisk, mystisk och intim. Formerna i den romantiska arkitekturen är dynamiska och framväxta snarare än strikt organiserade (Isacsson, 2004). Inslag av den kosmiska arkitekturen finns representerade i kvarteret Spårvägen med det storskaliga bussgaraget. Även delar av Eons stora kontorsbyggnader kan beskrivas som kosmiska. Den kosmiska arkitekturen symboliseras av storskaligheten och funktionen framför formen. Den kosmiska arkitekturen är ofta likformig och uppbyggd av ett fåtal element. Denna typ av arkitektur kan beskrivas som motsatsen till den romantiska arkitekturen (Isacsson, 2004).

Den romantiska arkitekturen är detaljerad medan den kosmiska arkitekturen bl.a. kännetecknas av storskalighet.

Character

Det mesta som idag är synligt i området Norra Sorgenfri ingår i det så kallade ”man made landscape”. Det som kan räknas till natur idag är de områden med avrivna tomter där naturen i form av ruderalväxter och pionjärarter håller på att återerövra platsen.

På de avrivna tomterna har det bildats ängsliknande fält med ruderal- och pionjärarter.

I dagens karaktär på området ingår även det lite mer ”ostädade” och hårda platser utan tydlig ägare och användning samt de platser som människor har tagit och delvis gjort till sina genom att sätta sina avtryck i form av bl.a. grafittimålningar. Även dessa karaktärer räknar jag in som de romantiska då det är någonting som dynamiskt växer fram och innehar en variation och detaljeringsgrad som bäst beskrivs med denna stil.

Områdets historia och även nutida användning som industriområde är tydligt synligt i hela området, både genom den storskalighet som finns samt i byggnadernas utformning. Till områdets karaktär kan även räknas dess centrala placering och närhet till omkringliggande bostadsområden och Malmöns inre centrum.

Genius loci

Norra Sorgenfri är präglad av en så kallad romantisk arkitektur med mångfald och variation. Framför allt byggnaderna i kvarteren mellan Östra Farmvägen och kontinentalbanan uppfattas som romantiska medan en del av arkitekturen längs med Industrigatan mer går åt det kosmiska hållet, t.ex. det stora bussgaraget och Eons byggnader. Kvarterstrukturen och landskapet som Norra Sorgenfri befinner sig i kan också beskrivas som kosmiskt då det är storskaligt, strukturerat och i sig inte är en attraktionspunkt i sig utan mer en del av helheten. Även trafiklederna är kosmiska med sin storskalighet och fokus på nödvändigheten. På området Norra Sorgenfri verkar det vara den romantiska arkitekturstilen som det planerarna tagit fasta då det kommer till bevarande.

Genius loci är inte bara vad en plats är utan även vad en plats vill vara (Isacsson, 2004). Detta kan man tolka som att området Norra Sorgenfri även i framtiden skulle vara en blandning av den romantiska och den kosmiska stilen, det vill säga en blandning av den småskaliga, varierade mångfalden och den storskaliga, funktionsinriktade och statiska stilen. Det är detta som är Norra Sorgenfris genius loci.

6.2 Resultat

En Lynchanalys är beroende av hur man färdas genom området och i vilken hastighet, den beror även av tiden för utförandet och vem som gör den. I detta fall är den gjord endast av mig, gående genom området, en fredag i april vilket kan ha påverkat hur jag har uppfattat området. Jag har även inventerat området som en helhet och inte sett till de olika elementen i mindre eller större skala.

De element som jag bedömer besitta värden som landmärken eller liknande besitter med största sannolikhet värden ur andra aspekter som kan värderas högre, speciellt då området kommer att tillföras så mycket nytt. Det jag menar är att t.ex. den gamla järnvägsdragningen har ett bevarandevärde, men det är inte i dess definition som stråk den har det utan mer i dess historia och att den visar spår av hur platsen en gång sett ut och använts. De värden platsens element har som landmärken, noder, stråk, avgränsningar och distrikt tror jag kommer att ersättas med nya och viktigare för områdets upplevelse och orienterbarhet då projektet är färdigbyggt.

Med den estetiska analysen inventeras området i olika skalor, jag anser därför att den ger en bra bild av både områdets övergripande struktur, de befintliga materialen och möbleringen.

Genom att beskriva platsens karaktär och de olika element som bidrar till att skapa denna anser jag att karaktärsanalysen hjälper mig att beskriva området på ett sätt som de andra metoderna inte gör.

Med hjälp av mina kompletterande inventeringar av området finner jag att det befintliga planprogrammets inventering innefattar mycket av det jag också funnit på platsen t.ex. en del element enligt Lynchanalysen. Dock anser jag att platsens karaktär som den är idag bättre fångats av mig. Framförallt genom att försöka finna platsens själ – *genius loci*, i karaktärsanalysen, kan karaktären beskrivas mer eller mindre utförligt beroende på avsikt och intresse. Kanske är det så att de som arbetat med projektet Norra Sorgenfri medvetet valt att inte bevara dagens

karaktär då detta är en karaktär som kan upplevas hård och oattraktiv och istället prioriterat den äldre karaktären som området eventuellt hade i början av 1900-talet.

Graffiti skulle kunna vara ett av de element i den nya utformningen som förmedlar en del av platsens karaktär som finns där idag. Även de material som finns på området kan användas i möbleringen av det nya området för att stärka områdets karaktär som det "oputsade" industriområde det är.

7. Avslutning

7.1 Diskussion/Reflexion

I detta avsnitt ska jag svara på frågorna jag ställde i min inledande problemformulering och även föra en kort diskussion kring dem. Därefter följer en sammanfattande diskussion och reflexioner om mitt arbete och vad jag kan dra för slutsatser utifrån detta.

-Vad har bevarats? Hur och varför?

I projektet Norra Sorgenfri har i huvudsak de äldsta byggnaderna bevarats framför allt där de ingår i ett större sammanhang, med motiveringen att dessa är karaktärskapande för området. Det är tydligt att den byggnadsantikvariska utredningen har haft stor betydelse för vad som har bevarats på området. Även byggnader med ekonomiska värden har bevarats med motivet att det inte är ekonomiskt försvarbart att flytta dessa. I vissa fall har byggnader som beskrivs besitta miljöskapande värden också bevarats.

Det är inte alltid angivet hur byggnaderna ska bevaras men det sägs att det är önskvärt att integrera de äldre byggnaderna i det nya som skapas i området. Detta kan i vissa fall innebära transformationer av byggnaderna, det kan också betyda att de befintliga byggnaderna hålls samman med den nya bebyggelsen i material, storlek och

uttryck. I planprogrammet skrivs: ”I flera fall kan de gamla byggnaderna byggas om och ges en ny användning” (Malmö Stadsbyggnadskontor, 2008 s.22) detta tyder på en vilja att arbeta med transformationer av de befintliga byggnaderna för att integrera dessa i den nya bebyggelsen. Bland annat föreslås bussgaraget utvecklas till en ”sektorsblandad mötesplats för t.ex. handel, kultur, fritid och andra verksamheter” detta visas även med visionscollage i planprogrammet.

I några fall föreslås att de befintliga grönytorna bevaras men endast som ytor. Deras eventuella värden är inte beskrivna oavsett om de bedöms som bevarandevärda eller inte. Även gårdsrummen sägs i vissa fall vara karaktäristiska och därför bevarandevärda. Inte heller här finns beskrivet vad det är som utgör karaktären och ska bevaras. I illustrationsplanen till den nya detaljplanen för kvarteret Grytan syns ett förslag på gestaltning av gårdsrummet som föreslås bevarande. Förslaget visar dock inte på att någonting av det befintliga finns bevarat.

Den övergripande strukturen med sina raka, breda gator delar in området i stora rutnätskvarter. Denna struktur som beskrivs vara mycket karaktäristisk för området, behålls, men bryts upp och delas in i mindre kvarter. Som ett annat exempel på ett av de landskapliga elementen anges att de uppvuxna träden i området ska bevaras men utan närmare specifikation på om det gäller alla träd oavsett art och kvalitet.

Visionscollage över hur bussgaraget skulle kunna se ut i framtiden. (Malmö Stadsbyggnadskontor, 2008)

-Behandlas landskapet och byggnaderna på samma sätt?

Även om både byggnader och landskap anges som värda att bevara kan en skillnad i deras behandling märkas. För de byggnader som värderas, beskrivs också deras karaktärer, uttryck och detaljer som gör dem bevarandevärda, för landskapet å andra sidan förklaras sällan vilka värden i de landskapliga elementen som gör dem bevarandevärda. Ett hus beskrivs till exempel med "...viktiga särdrag som till exempel teglet och äldre rundbågiga fönster..." (Schlyter, 2006 s. 22) medan platsbildningarna som också föreslås behållas endast nämns som "Byggnaden i hela sin längd är bevarandevärd, samt de platsbildningar och miljöer som finns intill" (Malmö Stadsbyggnadskontor, 2008 s.57). Detta försvårar förståelsen för vad det är som egentligen utgör värdet och därför ska bevaras.

Jag ifrågasätter också varför det befintliga landskapet inte heller har bedömts ha några miljöskapande värden. Då jag inventerat området anser jag att det har en stark karaktär med flera typer av miljöer som jag räknar till landskapet. Dessa är karaktäristiska inte minst för området som det ser ut idag. Ska karaktären av det industriområde det är idag inte bevaras till fördel för det industriområde det en gång varit med de nationalromantiska industribyggnaderna som det mest karaktäristiska för området? I dag finns både material och rumsligheter som jag upplever karaktäristiska och stämningsskapande på området, som inte nämns i planeringsunderlaget. Ett exempel på ett immateriellt värde på platsen skulle den ruffa, hårda, oputsade industrikaraktären kunna nämnas. Det kanske inte är karaktärer som är så speciella att de är värda att skydda med lag eller bestämmelser, men skulle enligt mig utgöra precis den typ av kulturvärde och avtryck på platsen, som diskuterats tidigare av bl.a. Kolen och Tietjen et al..

Sammanfattande kan sägas att både landskapliga element och byggnader bevaras i området men det finns en skillnad i hur de beskrivs. De landskapliga värdena förklaras inte lika detaljerat som byggnaderna och det anges inte vad det är som gör landskapet värt att bevara.

-Arbetas det även med den nya synen på kulturvärden och immateriella värden?

Angående den nya synen på kulturvärden, där även det som inte nödvändigtvis är gammalt ingår, märks inte något större intresse för, då det i huvudsak är de äldre byggnaderna med den klassiska, nationalromantiska industri-stilen som bevaras till största delen. I projektet Norra Sorgenfri har ett Stadsbyggnadsforum under en begränsad tid funnits på området för att kunna förmedla information om området samt för att kunna föra samtal och få in synpunkter från omgivningen. Detta beskrivs som viktig inspiration i planprogrammet för Norra Sorgenfri (Stadsbyggnadskontoret, 2008). Inventeringen och analysen av vad som är bevarandevärd inom området har dock utförts av en liten grupp människor och visar inte på något större demokratiskt inflytande.

I planprogrammet för Norra Sorgenfri kan man läsa att platsnamn och gatunamn ska bevaras som en del av områdets historia. Nya platser ska även ges namn som knyter an till områdets historia som industriområde. Det beskrivs även att industrikaraktären ska bevaras i området. I planprogrammet uppmuntras även att bevara området som en plats för spontana, kreativa verksamheter och en plats åt det unika och de egna initiativen, som exempel de skateboardramper, som ungdomar byggt i området. Detta är exempel på immateriella värden, som anses vara värda att bevara i området. Dock anges inte till exempel vad en industrikaraktär innebär och om det är dagens karaktär eller den gamla karaktären man syftar på. Den stora variationen på byggnaderna i området som beskrivs föreslås även behållas i den nya utformningen av Norra Sorgenfri. Detta ska göras genom en blandning av de befintliga byggnaderna tillsammans med nya byggnader också de av varierat utseende.

Den byggnadsantikvariska utredningen är ett viktigt underlag för bevarandet i projektet Norra Sorgenfri. Utredningen står även till stor del för det som jag skulle vilja kalla för den gamla synen på kulturvärden, då den till största delen värderar de äldsta byggnaderna som värda

att bevara. Med detta menar jag inte att dessa inte skulle vara värdefulla utan mer att det kräver en komplettering av en annan inventeringsmetod av värdena på området. I vissa fall kan man i planprogrammet se att stadsbyggnadskontoret valt att bevara någonting, som inte nämns i den byggnadsantikvariska utredningen, med motivet att det har stadsbyggnadsmässiga kvaliteter eller ekonomiska värden. Det mesta som bevaras på området bevaras med motiveringen att de har kulturhistoriska- eller miljöskapande värden. Schlyter (2009) förklarar bevarandet av de äldre byggnaderna framför de andra med att de nyare byggnaderna ofta är enklare i sin utformning och därför inte lika intressanta. De nyare byggnaderna som har bevarats har bevarats med motiveringen att de besitter ekonomiska värden.

Min hypotes om att landskapet nedprioriteras i jämförelse med byggnaderna, i stadsplaneringen, styrks genom denna undersökning.

För att utveckla en byggnad och undvika pastischer skapas någonting helt nytt som integreras med det befintliga.

Historieförfalskning eller försköning?

Genom att bevara de äldsta byggnaderna på området får man en bild av Norra Sorgenfri som det såg ut i början av 1900-talet och inte en bild av området som det ser ut idag. Detta strider mot de teorier som tidigare tagits upp som behandlar kulturarvet och vad som där har visat sig uppfattas som mer intressant.

Kan det vara så att de nyare byggnaderna inte har några miljöskapande värden? Eller har vi bara inte lärt oss att uppskatta den typen av arkitektur än? Är det så att det fortfarande finns så många exempel på denna typ av arkitektur att det inte är värt att bevara än?

Resultatet av bedömningen av vad som ska bevaras kan säkert påverkas av vilken bakgrund planarkitekten har. I det här fallet är det Gunilla Kronvall, tillsammans med Olga Schlyter som gjort största delen av värderingen. Kronvall är själv byggnadsarkitekt till professionen och Schlyter byggnadsantikvarie (Kronvall, 2009). Som pla-

narkitekt kan man vara både husarkitekt, fysisk planerare eller landskapsarkitekt, alla med lite olika ögon, och erfarenhet, ingen bättre än någon annan men de behöver komplettera varandra.

Bevarande i gestaltning

Tilläggs bör att allt bevarande inte sker på planeringsnivå utan det kan även göras av gestaltande arkitekter. Dock riskerar bevarandet att i detta fall bli mer subjektivt, intresseberoende och valfritt.

I planprogrammet anges att: ”gatlampor och övriga gatmöbler ska utformas/väljas för att knyta an till områdets historia som industriområde” (stadsbyggnadskontoret, 2008 s15). Det finns även risker med att de nya byggnaderna och landskapen liknar den befintliga bebyggelsen och landskapen om pastischer skapas. I ett område som Norra

Collage över den framtida kaelderpladsen på Carlsbergsområdet. (Carlsberg group, 2009)

Sorgenfri skulle det kunna vara svårt att urskilja det som är gammalt på riktigt och det som är en historieförfalskning. Om detta skulle ske finns risk för att historien misstolkas och värdet av det bevarade skulle kunna urholkas.

I Köpenhamn ska Carlsbergs ölbryggeri flytta och fabriksområdet omdanas till en ny stadsdel med bostäder. Projektet liknar projektet i Norra Sorgenfri på flera sätt bland annat att man medvetet och aktivt arbetat med bevarandet under hela processen. På Carlsbergsområdet har de gestaltande arkitekterna bland annat valt att behålla den befintliga källarstrukturen och föra upp den till gatunivå för att där låta den skapa den nya rumsstrukturen. Det är ett bevarande som arkitektkontoret Entasis själva kommit fram till och valt att göra. (Entasis, 2008) Detta utgör ett exempel på hur man kan bevara historien och samtidigt skapa någonting helt nytt av den.

Trendigt bevarande?

Synen på bevarande speglar den tid och samhälle vi lever i. Den nya synen på kulturvärden som någonting dynamiskt, helheter och demokratiskt avgjort speglar den tid vi lever i idag. Även inom synen på bevarande går det trender. Det finns exempel på hur bevarande skedde genom konservering och därigenom skapande av museiföremål. Det finns även exempel då bevarandet sågs som någonting mindre prioriterat, till exempel under 60- och 70-talet, då många stadsförnyelseprojekt genomfördes och stora delar av den äldre bebyggelsen revs för att ge plats åt det nya. Inte heller landskapet bevarades utan plansprängdes i många fall bort för att skapa effektivare ytor för ny bebyggelse. Om man ska se på bevarandet som en trend är det möjligt att det även kommer en motreaktion mot dagens syn, som det ofta gör mot trender. Själv anser jag dock att genom att arbeta med bevarande ger vi även kommande generationer möjlighet att ta ställning till vad de anser vara kulturvärden, tillskillnad från en syn på bevarande som någonting ointressant och obefintligt.

Den gamla magasinsbyggnaden får ny användning som skatehall då området har bytt funktion från industri till rekreation.

Min inventering

Efter min inventering, tänker jag på det Gunilla Kronvall sa angående att de inte använt någon inventeringsmetod. Kanske har de gjort samma sak som jag och plockat delar och modifierat inventeringsmetoder till inventeringen och därför inte haft något namn eller en konkret metod att nämna. Jag kan även tänka mig att då man arbetat med inventeringar och har mer erfarenhet av stadsbyggnadsprojekt som detta är det möjligt att man omedvetet använder sig av befintliga metoder, eller delar av dem, utan att reflektera över att det är just det man gör.

Då jag började min inventering hade jag en svag förhoppning om att kanske finna den ultimata analysmetoden som kunde appliceras i alla typer av projekt. Det jag har kommit fram till är dock motsatsen, det finns ingen metod som går att använda i alla projekt. Jag tror däremot att det är viktigt att välja analysmetod efter projektets karaktär, avsikter och mål. Jag tror inte heller att man ska vara rädd för att modifiera och kombinera metoder för att finna en som inkluderar alla aspekter som är intressanta för just det aktuella projektet. Med detta menar jag att den metod jag använt mig av inte heller är en ultimata metod i alla sammanhang även om den fungerade bra för mig för det ändamålet jag har haft.

7.2 Slutsatser/Riktlinjer

- **Förklara och förmedla värdet av de historiska inslaget i nutiden.** Genom att förklara värdena på det bevarade får de ett skydd av medborgarna genom förståelse för värdet utan att det behöver skyddas genom lagar och bestämmelser.

- **Transformera istället för att konservera.** Genom att använda det befintliga som en grund i det nya kan man inkludera historien utan att detta behöver bli ett hinder för nytänkande. Det befintliga kan modifieras till någonting som passar bättre in både arkitektoniskt och funktionellt i den nya användningen och på så sätt få ett hållbart bevarande.

- **Inkludera även landskapsarkitekter i planprocessen för att få kunskap om de landskapliga värdena.** I detta ingår även att analysera området med hänsyn till alla de väsentliga karaktärerna/värdena. En landskapsarkitekt är expert på landskapet och på att kunna bedöma dess värden på samma sätt som en byggnadsantikvarie är expert på de att bedöma de antikvariska värdena, det borde därför vara en självklarhet att även en landskapsarkitekt också deltar i stadsbyggnadsprojekt då de till stor del även rör landskapet.

- **Arbeta med bevarandefrågan i alla projekt även om det existerande inte är gammalt och därför bevarandevärt i klassisk mening.** Nästan alla projekt uppförs idag på det som ingår i begreppet kulturmiljö, det av människan påverkade landskapet. Det är inte alltid bevarandevärdena väger tyngre än t.ex. ekonomiska, sociala eller stadsbyggnadsmässiga men i många fall kan ett bevarande ge platsen ytterligare värden som kan vara svåra att nyskapa.

- **Inkludera medborgarinflytande i processen för att få en mer representativ bild av vad som uppfattas som värdefullt samt för att inkludera eventuella immateriella värden.** De analysmetoder jag har studerat har en lucka då det kommer till att integrera immateriella värden, dessa kan tydliggöras genom kontakt med användarna av området och deras uppfattningar. Ett medborgarinflytande tidigt i processen där medborgarnas uppfattningar om vad som ska bevaras kan hindra konflikter senare i processen.

De forna tågspårens karaktäristiska raka dragning har fått stå för inspirationen till gång och cykelvägarnas utformning i den nya parken. (Hans-baluscheck park, Berlin)

8. Källor

8.1 Tryckta källor

Boverket (2004), *Boken om detaljplan och områdesbestämmelser 1990:1 2002 års revidering*, stad: förlag

- (2008) *PBL i praktiken Förddjupning av och tilllägg till översiktsplanen upplaga 1:2*, Västerås: Tryck Eita

- (2006) *Återrapportering om tillämpning av miljöbalkens bestämmelser för områden av riksintresse*, diarienummer: 2201-4426/22006

Edberg, Gösta (1979) *Metoder för rumsanalys*, Stockholm: KTH Arkitekturskolans tryckeri

Entasis (2008) *Carlsberg - Vores rum*, Köbenhavn

Cullen, Gordon (1961) *Townscape*, London: The Architectural Press

Frisk, Michael et. al, (2006) *Visualisering av kulturmiljö i vägplanering*, Riksantikvarieämbetet

Gillgren, Hans (2000) *Planering och byggande i kulturmiljöer – tre metodexempel i stadsmiljö*, Riksantikvarieämbetet

Isacsson, Erik (2004) *Från ingenmansland till innerstad – omvandling av Norra Stationsområdet I Stockholm*, examensarbete Blekinge tekniska högskola

Johansen, Birgitta (2002) *Antikvariska dilemman eller meningen med kulturarv, inspiration diskussion Agenda kulturarv nr1*, Stockholm: PP-print (för Agenda kulturarv)

Kolen, Jan (professor ”Heritage of town and country”, Free University, Amsterdam) (2006), *Rejuvenation of the heritage*, SCAPE 2/2006

Lynch, Kevin (1960) *The image of the city*, Cambridge, Massachusetts: the Massachusetts Institute of Technology-press

Malmö Stadsbyggnadskontor (2006) *Vision Norra Sorgenfri – inför omvandling och planarbete*, Malmö

- (2008), *Norra Sorgenfri planprogram (PP6020)*, Malmö

Malmö Stad (2000) *Översiktsplan*, Malmö

- (2006) *Malmö 2005. Aktualisering och komplettering av Malmös översiktsplan*, Malmö

Miljö- og Energiministeriet, 1997, *Vejledning. SAVE – kortlægning og registrering af byers og bygningers bevaringsvaerdi og udarbejdelse af kommuneatlas*. Skov- og Naturstyrelsen: København

Olsson, Krister (2003), *Från bevarande till skapande värde*. Institutionen för infrastruktur, Kungliga tekniska högskolan, Stockholm

Riksantikvarieämbetet et al. (2004) *Människan i centrum Agenda kulturarvs programförklaring* isbn:91-7209-344-7, Stockholm

Schibbye, Bengt & Pålstam, Ylva (2001) *Landskap i fokus. Utvärdering av metoder för landskapsanalys*. RAÄ: Stockholm

Schlyter, Olga, Malmö Kulturmiljö (2006), *Byggnadsantikvarisk utredning för Norra sorgenfri*, rapport 2006:026 Malmö: Enheten för kulturmiljövård

Svenska Unescorådet (2006) *Unescos konvention om skydd för det immateriella kulturarvet*
Bakgrund, Sveriges arbete med konventionen, synpunkter och tankar, Stockholm: Svenska Unescorådet, Utbildnings- och kulturdepartementet

Svensk författningssamling (SFS) 1998:808 Miljöbalken (MB)

- *1987:10 Plan- och Bygglagen (PBL)*

Söderberg, Fredrik (2001) *Europas 6 i Växjö - analys och förslag*. Inst. för fysisk planering/Dept. of Spatial Planning: Karlskrona

Tietjen, Anne et al. (red.) (2007) *Forankring i förändring Christiania og bevaring som ressource i byomdannelse*, Århus: Arkitektskolens forlag

8.2 Websidor

Boverket (2009-03-23) *Riksintressen* URL: <http://www.boverket.se>, besökt 2009-05-04

- Dunér, Mårten (2007-03-29), *Tillämpning av regler för riksintresse*, besökt 2009-03-06

Carlsberg group, Carlsberg - Voresby, (2009-01-17) www.voresby.com besökt 2009-05-04

Riksantikvarien (datum okänt) *Realistiske analyser* URL: <http://www.riksantikvaren.no>, (sökväg: Forside » Arbeidsområder » Stedsutvikling » Nettsted for tettsted » Stedsanalyse » Analyseretninger- og metoder) besökt 2009-05-05

Riksantikvarieämbetet (2008-02-11) A *Modernt kultur-*

arv, besökt 2009-05-04 URL: <http://www.raa.se>

- (2008-12-16) B *Riksintressen för kulturmiljö-vården*, besökt 2009-03-08

- (2009-03-19) A *Europeiska landskapskonventionen*, besökt 2009-03-23

- (2009-02-12) B *Kulturarv*, besökt 2009-03-08

8.3 Muntlig källa

Kronvall, Gunilla, telefon, 2009-03-09

Gustavsson, Ted, telefon, 2009-02-23

8.4 Mail

Schlyter, Olga, 2009-03-04

8.5 Bilder

Google Earth *Malmö- Norra Sorgenfri* besökt 2009-02-18

Malmö Stadsbyggnadskontor (2006) *Vision Norra Sorgenfri – inför omvandling och planarbete*

- (2008), *Norra Sorgenfri planprogram (PP6020)*, Malmö

- (2008), Samrådshandling: Detaljplan för kvarteret Grytan 4, 6 och 7, Malmö

Schlyter, Olga, Malmö Kulturmiljö (2006), *Byggnadsan-*

tikvarisk utredning för Norra sorgenfri, rapport 2006:026
Malmö: Enheten för kulturmiljövård

Carlsberg group, *Carlsberg - Voresby*, (2009-01-17) www.voresby.com besökt 2009-05-04

Cad-underlaget kommer från Malmö Stadsbyggnadskontor genom Gunilla Kronvall. Där inget annat anges är bilderna fotograferade eller framställda av Sofia Calles.

8.6 Övrig litteratur av betydelse

Birket-Smith, Thomas. (2007) *Industriens byggnader - Byggningskulturens Dag* Köpenhamn: Kulturarvstyrelsen

Carmona, Matthew m.f. (2003) *Public Places Urban Spaces - the Dimensions of Urban Design*, Oxford: The Architectural Press

Kulturministeriets Forsknings utvalg, (2006) *Begrebet immateriel kulturarv*, Köpenhamn: Kulturministeriet

Ovesen, Hans (1997) *Den forvandlede by*, Köpenhamn: Arkitektens forlag och Hans Ovesen

